

Význam vzdělávání pro kvalitu života seniorů

Bc. Ilona Veselá

Diplomová práce
2017

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Ilona Veselá**
Osobní číslo: **H150179**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Význam vzdělávání pro kvalitu života seniorů**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek vztahujících se k definici stáří a seniorů, konceptu aktivního stárnutí, problematice specifík vzdělávání seniorů a faktorům kvality života.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4138-3.

Health 2020: A European policy framework and strategy for the 21st century: Zdraví 2020: Evropský politický rámec a strategie pro 21. století [online]. 1. Denmark: World Health Organization, 2013. ISBN 978 92 890 0279 0. Dostupné z: <http://www.who.cz/attachments/article/89/Health2020-Long.pdf>

MÜHLPACHR, Pavel. Gerontopedagogika. 1. vydání Masarykova Univerzita v Brně, 2004. ISBN 80-210-3345-2.

ONDRÁKOVÁ, Jana. Vzdělávání seniorů a jeho specifika. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. ISBN 978-80-7465-038-3.

RABUŠIČ, Ladislav. Vzdělávání dospělých v předseniorském a v seniorském věku. In: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 23. ISBN 80-210-4143-9. ISSN 1211-6971.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Zuzana Hrnčířiková, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

22. listopadu 2016

Termín odevzdání diplomové práce:

20. dubna 2017

Ve Zlíně dne 22. listopadu 2016

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně .....
10. 9. 2017

.....
Kuba' Jlong

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odporá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Hlavním cílem této diplomové práce je zjištění míry celkové spokojenosti seniorů v jednotlivých oblastech jejich života a zjištění rozdílů v subjektivním vnímání osobní pohody u seniorů ve vztahu na participaci na dalším vzdělávání. Teoretická část diplomové práce se zaměřuje na pojmy jako je stárnutí, senior a vymezení významu pojmu kvalita života a faktory, které ovlivňují kvalitu života. Praktická část bakalářské práce je zaměřena na zjištění o jaký typ vzdělávání mají senioři zájem. Na bariéry, které jsou příčinou, že senioři nejsou v oblasti vzdělávání aktivní. Empirická část se tedy zabývá hypotézami, zda senioři, kteří vzdělávací kurzy navštěvují, či navštěvovali, vnímají kvalitu svého života pozitivněji než ostatní senioři, kteří na vzdělání neparticipují. K výzkumu byl použit český dotazník kvality života SQUALA. Na závěr této části je uvedeno doporučení pro praxi.

Klíčová slova:

Stárnutí, stáří, vzdělávání, celoživotní vzdělávání, vzdělávání seniorů, kvalita života, osobní pohoda.

ABSTRACT

The main objective of this diploma thesis is detecting the degree of overall satisfaction of senior citizens in various areas of their lives and determining the differences in the subjective perception of well-being among older people in relation to participation in further education. The theoretical part focuses on the concepts such as aging, senior citizen and definition of the concept of quality of life and the factors that affect the quality of life. The practical part is focused on finding out what type of education older people are interested in. On the barriers that are causing the senior citizens are not active in the field of education. The empirical part deals with a hypothesis that senior citizens who are attending training courses or attended them, perceive their quality of life more positively than other seniors who do not participate in education. There was used Czech SQUALA quality of life questionnaire for the research. There is a recommendation for practice at the end.

Keywords:

Aging, old age, education, lifelong learning, education of older adults, quality of life, well – being.

Děkuji své vedoucí PhDr. Zuzaně Hrnčířikové, Ph.D. za ochotu, cenné rady a podnětné připomínky, které mi byly poskytnuty během konzultací. Děkuji své rodině za nezměrnou toleranci, svému muži, který mi byl velkou oporou.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 STÁRNUTÍ ČLOVĚKA	12
1.1 STÁRNUTÍ Z DEMOGRAFICKÉHO POHLEDU	14
1.2 AKTIVNÍ STÁRNUTÍ.....	15
1.3 SENIOR.....	17
1.3.1 Senior v lidské společnosti.....	18
2 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	20
2.1 EDUKACE SENIORŮ JAKO PŘÍPRAVA NA STÁŘÍ	22
2.2 CELOŽIVOTNÍ UČENÍ.....	24
2.3 SPECIFIKA EDUKACE SENIORŮ	27
3 KVALITA ŽIVOTA	29
3.1 FAKTORY V KVALITĚ ŽIVOTA	31
3.2 WELL-BEING	33
3.3 VLIV VZDĚLÁVÁNÍ NA KVALITU ŽIVOTA.....	34
II PRAKTICKÁ ČÁST	37
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	38
4.1 TECHNIKA VÝZKUMU A DEFINICE PROMĚNNÝCH	38
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY A STANOVENÍ HYPOTÉZ	42
4.3 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	43
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	43
5 VYHODNOCENÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	45
5.1 VZTAH MEZI ÚČASTÍ NA VZDĚLÁVÁNÍ A DOSAŽENÝM STUPNĚM VZDĚLÁNÍ.....	52
5.2 PARTICIPACE NA VZDĚLÁVÁNÍ A JEJÍ VLIV NA SUBJEKTIVNÍ VNÍMÁNÍ KVALITY ŽIVOTA	55
5.3 BARIÉRY V ÚČASTI SENIORŮ NA DALŠÍM VZDĚLÁVÁNÍ.....	61
5.4 HODNOCENÍ VLASTNÍ FINANČNÍ SITUACE SENIORA.....	68
5.5 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	71
ZÁVĚR	72
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	75
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	79
SEZNAM OBRÁZKŮ	80
SEZNAM TABULEK	81
SEZNAM PŘÍLOH	83

ÚVOD

Vzdělávání významně ovlivňuje kvalitu života seniorů, má dopad na jedince, na jeho společenské, profesní a lidské zařazení. S rostoucím tempem života, s rychlými změnami v moderních technologiích si řada seniorů uvědomuje, že neustálé vzdělávání je životní nutností. Je to cesta jak nezůstat na okraji společnosti a být aktivním a především platným členem společnosti. Lze se domnívat, že zájem seniorů o další formy vzdělávání bude v budoucnu stoupat a proto kompetentní instituce musí připravit optimální podmínky pro uspokojení požadavků či nároků těch, co nechtějí jen nečinně sedět. Řada seniorů má chuť zkusit něco nového, na co třeba dosud neměli čas, zapojit se do kolektivu svých vrstevníků. Při zakončení své produktivní části života hledají cestu jak nezůstat v osamění a společenské izolaci.

Téma této diplomové práce jsem si vybrala, protože se domnívám, že sociální pedagogika může seniorům nabídnout zprostředkování určité sociálně-kulturní činnosti, umožňující aktivní účast na společenském životě. Je to vědní disciplína zaměřená na pomoc, rozvoj osobnosti a zlepšování životních podmínek dětí, mládeže, ale také dospělých. Můžeme ji chápat jako sociálně výchovnou pomoc pro všechny věkové kategorie.

Ve stárnoucí společnosti je další vzdělávání důležitým aspektem po celou dobu života člověka. Díky současné individualizaci společnosti se lze ve stále menší míře spoléhat na stát, ale naopak, odpovědnost za životní úroveň a za svou kvalitu života člověk přebírá individuálně na sebe. To platí ve všech fázích života, především pak ve stáří. V mládí se připravujeme na profesní dráhu, ve středním věku se pak člověk má připravit na dlouhé období života seniora. V kontextu vzdělávání vzniká nejen koncepce umění stárnout, ale také koncepce aktivního stárnutí, kde se lze právě díky vzdělávání udržet v hlavním proudu neustále se vyvíjející společnosti založené na vědění.

Životní moudrost a zkušenosti nelze nahradit a naše společnost si, doufám, bude v budoucnu více vážit těchto kvalit seniorů. Protože jsou to právě oni, kteří mohou přispět do polemiky ve společnosti odlišným názorem, postihnout i detailní okolnosti, které mladším někdy unikají nebo je odmítají přijmout.

Hlavním cílem této diplomové práce je zjištění míry celkové spokojenosti seniorů v jednotlivých oblastech jejich života a zjištění rozdílů v subjektivním vnímání osobní pohody u seniorů ve vztahu na participaci na dalším vzdělávání.

Cílem teoretické části práce je textová analýza a ucelené vysvětlení pojmů souvisejících se vzděláváním seniorů a aktivním stárnutím. Pozornost je věnována také demografickému kontextu stárnutí a postavení současného seniora v lidské společnosti. Teoretická část se pokouší definovat pojem kvality života seniorů, zmapovat problematiku jednotlivých faktorů v kvalitě života a popsat vliv vzdělávání na kvalitu života seniorů.

Cílem praktické části je zjištění o jaký typ vzdělávání mají senioři zájem. Dále se zaměřuje na otázku, zda je toto vzdělání pro ně cenově dostupné, zda jsou senioři o možnostech vzdělávání dostatečně informováni. Na bariéry, které jsou příčinou, že senioři nejsou v oblasti vzdělávání aktivní.

Empirická část se tedy zabývá hypotézami, zda senioři, kteří vzdělávací kurzy navštěvují, či navštěvovali, vnímají kvalitu svého života pozitivněji než ostatní senioři, kteří na vzdělání neparticipují. Zda úroveň dosaženého vzdělání má vliv na rozhodnutí seniora účastnit se i dalšího vzdělávání. Na závěr této části je uvedeno doporučení pro praxi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 STÁRNUTÍ ČLOVĚKA

Stárnutí přibližuje člověka ke smrti, proto je dle Vidovičové a Rabušice (2003, str. 41) lidsky nepřijemným konceptem. Přitom nemoc, fyzická nemohoucnost a závislost nejsou ve starším věku nevyhnutelné. Přesto se lze setkat se stále silným stereotypem, který stáří s nemocí spojuje. Záporné stránky stárnutí máme tendenci přehánět a pomíjet stáří zdravé. Zdravotní stav je dle názoru české veřejnosti jeden z nejdůležitějších faktorů definice stáří. Stárnutí je dle Mühlpachera (2004, str. 132) celoživotní proces, který vykazuje výraznou variabilitu, přitom nelze objektivně vysvětlit skutečnost, že lidé stejného kalendářního věku se výrazně liší rozsahem involučních přeměn a funkční zdatností. Mühlpachr a Bargel (2011, str. 26) uvádí, že jedním ze způsobů jak definovat a měřit stárnutí je sledovat, jak a kdy se znaky pozdní dospělosti transformují na znaky stárnutí, které je potřebné posuzovat jako součást kontinuální proměny. Proto není lehké najít uspokojivou definici okamžiku, ve kterém končí střední věk a začíná stáří.

Jak uvádí Mühlpachr a Bargel (2011, str. 25) nárůst počtu staršího obyvatelstva vede ke zvýšení pozornosti k otázkám stárnutí, které je neoddelitelnou součástí lidského života a je jediným možným způsobem jak přežít dlouhý život. Stárnutí je dle Mühlpachera (2004, str.22-23) asynchronním procesem, který postihuje různé struktury a funkce organismu nerovnoměrně. Tělesná involuce nabývá rychlejšího tempa po šedesátém roce života. Problematika stárnutí má podobu biologickou, sociální a psychologickou.

Vážanský (2015, str. 45) považuje stárnutí nejen za problém psychologický. Stárnutí posuzuje zejména z hlediska sociálního a morálního. Dle jeho názoru problém leží v popisu současné mladistvé společnosti, kde se úctě a obdivu těší hlavně mládí, energie, množství práce. Staří lidé se jako součást populace bagatelizují, staví se na okraj zájmu, v extrémním případě dochází až k jejich odmítání. V současnosti dominuje hedonistický přístup k životu s cílem maximálního užívání si dneška, hromadění prožitků, senioři se již méně podílejí na radovánkách. Mají před sebou zatím nepoznanou kvalitu závěrečné části života, musí zaujmout náležitý postoj k životu ve stáří. Také Mühlpachr a Bargel (2011, str. 25) se domnívají, že současná společnost vyznává kult mládí a snaží se zastavit nebo alespoň popřít stárnutí a jeho následek, stáří. Stáří je však jedním z období života, stejně jako dětství nebo dospívání. Staří lidé mají stejný nárok na adekvátní kvalitu života jako lidé mladších věkových skupin. Věk sám o sobě není vysvětlením těžkostí starého člověka.

Stáří je obecným označením pozdních fází ontogeneze (Mühlpachr, 2004, str. 18-19). Jde o biologický jev. Je konsekvencí a výrazem geneticky závislých involučních pochodů modifikovaných následujícími činiteli, jako jsou například prodělané nemoci, životní styl a životní podmínky. Stáří je spojeno s řadou významných sociálních změn.

Stáří není v současnosti vnímáno jako naplnění moudrosti a zkušenosti, předávané dalším generacím, ale je kvantitativním určením jednoho segmentu, její věkové kohorty. Představa stáří vzniká dle Kolibové (2012, str. 12) srovnáním klíčových možností a aktivit s jinými životními fázemi. Věk je dle Sýkorové (2007, str. 47) společensky daným faktem, který závazně ovlivňuje celkový společenský status jeho nositelů z hlediska povinností a práv. Každá společnost tvoří systém výslovných či nevyřčených společenských předpokladů, které tvoří věkově přijatelné chování a interakce. Stáří je sociálním konstruktem, jehož součástí jsou očekávání vztahovaná k lidem označeným za staré, nebo o způsoby zacházení s nimi.

Také Vážanský (2015, str. 43) uvádí, že kalendářní věk se v moderní společnosti považuje za diferenciační charakteristiku, nezbytnou součást statusu a osobní identity jedince. Věk se stává determinujícím kritériem pro určitou sociální roli a slouží jako parametr pro vnímání přiměřenosti chování, spojeného s určitou rolí. Stárnutí obyvatelstva značí následek sociálních a hospodářských změn současného světa. Hlavní důvody stárnutí populace, delší střední délka života a pokles porodnosti, však nejsou signálem úpadku, nýbrž vzestupu. Přitom realita sice dokumentuje míru bohatství, současně odmítá úvahy o nouzi nebo blížící se zhroucení společnosti.

Haškovcová (2010, str. 25) se také domnívá, že striktně daný začátek stáří je vlastně sociálním konstruktem, ke kterému se váže řada sociálních opatření, jako například výplata starobního důchodu. Stáří je odvozeno od určité společenské dohody, poplatné v určité kulturní epoše. V posledních letech je stáří označováno jako třetí a čtvrtý věk člověka. První věk je mládím, druhý věk je dospělost. Třetí věk je označením mladších seniorů a čtvrtý věk pak označuje vyzrálé stáří, které deklaruje 75 let a výše.

Kalendářní věk, který určuje počátek stáří je sám o sobě bez hlubší informace, neboť jde o náhodně zvolené měřítko. Odchod do důchodu, tedy ukončení pracovního poměru, je považován v západních společnostech za atribut počátku stáří. Gerontologové považují začátek stáří věk v rozmezí 60 až 65 let, protože asi v této době dochází k jistým fyzickým a psychickým změnám. (Nešporová, Svobodová, Vidovičová, 2008, str. 9)

1.1 Stárnutí z demografického pohledu

V každé době žili starší a staří lidé. Průměrný věk, který je uváděn v minulosti, zakrývá fakt někdejší vysoké kojenecké úmrtnosti nebo předčasnou smrt těch, kteří zemřeli v důsledku hladomoru, nejrůznějších epidemií, válek apod. Proto se Haškovcová (2010, str. 22) domnívá, že je mnohem výhodnější používat termín střední délka života, nebo pravděpodobná či očekávaná doba života. Očekávaná doba života v České republice byla na začátku 21. století pro muže 74,2 a pro ženy 80,3 let. Dle prognóz před 20 lety byla očekávaná doba dožití podstatně nižší. U mužů 72 a u žen 78,5 let. Odhady pro rok 2065 uvádějí, že střední délka života mužů bude 86,5 let a u žen dokonce 91 let.

V demografické struktuře populace v naší republice dojde k významným změnám, a to v průběhu následujících šedesáti letech. Z důvodu stárnutí populace, jehož příčinou je nízká porodnost a vzrůstající doba dožití. Dvořáčková (2012, str. 19) uvádí, že dle prognóz OSN i našich demografů může být Itálie, Řecko a Česká republika v polovině 21. století společenstvím s nejvyšším podílem seniorů na světě.

Populační stárnutí bude přinášet nové jevy ve společnosti. Stárnutí se stává novou výzvou pro lékaře, psychology, sociology, politology, ekonomy a další složky společnosti. Diskutovaným tématem jsou výdaje na sociální a zdravotní zabezpečení seniorů v zemích EU, které tvoří 38% hrubého domácího produktu, což je pět krát více než dosahují výdaje na péči o rodinu. (Vidovičová a Rabušic, 2003, str. 5)

Podle demografických prognóz se ve srovnání s počátkem století uvažuje o půl milionu občanů ve věku 85 a více let v České republice v roce 2050 a téměř 3 milionech lidí starších 65 let. Uvedené číselné hodnoty se prozatím dotýkají laické veřejnosti zdánlivě jen náhodou. Zasloužilí odborníky však alarmují předpokládanými dopady na budoucí soužití generací. Stárnoucí obyvatelstvo Evropy a přibývající problémy se zajištěním přiměřené pozornosti potřebným skupinám občanů předem varují. Skutečnost výrazného nárůstu počtu osob vyšších věkových kategorií bije na poplach. Procenta ve struktuře obyvatelstva se rychle změni, problémy starších získají na intenzitě a myšlenka přípravy na stáří se razantně prosadí do popředí komplexních společenských prognóz (Vážanský, 2015, str. 39 - 40). *V roce 2050 by měly být již necelé dvě pětiny všech obyvatel České republiky starší než 59 let, což v absolutním vyjádření představuje více jak 3,6 milionu osob.* Přitom v roce 2006 je to 2,1 milionu seniorů. Věková skupina 70-79 let by ve srovnání s rokem 2006 měla vzrůst o 96%, skupina osob ve věku nad 80 let by měla vzrůst dokonce o 175%,

v čemž se promítá trend nárůstu naděje na dožití vyššího věku. Tento trend již nezpůsobí pouze snížení počtu dětí, ale především půjde o pokles produktivní části obyvatelstva. (Nešporová, Svobodová, Vidovičová, 2008, str. 10-11)

WHO (2013, str. 77-78) uvádí, že delší délka života u žen i mužů je významným úspěchem postmoderní společnosti. S rostoucí průměrnou délkou života se dramaticky zvyšuje počet starších lidí. Stále se zvyšuje počet žijících lidí ve věku kolem 65 let až do velmi vysokého věku. V roce 2050 se očekává, že více než čtvrtina populace, téměř 27%, bude ve věku 65 let a starší s tím, že bude značný nepoměr mezi muži a ženami. Ve věku 85 let a více bude na jednoho muže 2,5 ženy. Ačkoliv je zvýšená dlouhověkost určitým triumfem vyspělých společností, představuje však pro ně i určitou výzvu. Prognózy předpokládají nárůst celkového objemu veřejných výdajů souvisejících se stárnutím, jako jsou důchody, výdaje ve zdravotnictví a dlouhodobou péči o zhruba 4-5% hrubého domácího produktu do roku 2050 v zemích EU. Vzdělání je dle UNESCO (2016, str. 71) hlavním prediktorem průměrné délky života ve většině zemí, bez ohledu na úroveň jejich rozvoje. Průměrná délka dožití 25 letých s vysokoškolským vzděláním ve Spojených státech byla v roce 1980 54,4 let, což bylo v průměru o tři roky méně než těch, co měli jen středoškolské vzdělání. Studie provedená v roce 2000 zjistila, že tento rozdíl se zvýšil o sedm let.

1.2 Aktivní stárnutí

Strategické zaměření na zdravý životní styl u mladých i starších lidí je zvláště cenné. Aktivní a zdravé stárnutí dle WHO (2013, str. 23) může zlepšit nejen zdraví člověka, ale také přispět ke zlepšení kvality života. Charakterizovat koncept aktivního stárnutí je dle Hasmanové a Marhánkové (2013, str. 17) obtížné. Jednotlivé pojetí mohou zdůrazňovat různá hlediska, ale pokaždé jejich užití zahrnuje určité společné principy vztahující se k sociálnímu významu stárnutí. Zpochybnit mýtus neproduktivního stáří se stává klíčovým motivem. Při definici aktivního stárnutí WHO neodkazuje primárně jen k tělesné činnosti, ale více k podpoře schopnosti ve všech fázích života participovat na dění ve společnosti. Aktivní stárnutí tedy představuje též aktivní zapojení seniorů v rodině, v komunitě a ve svém okolí. Dle WHO je aktivita mnohem širší pojem vztahující se zvláště k úsilí vylepšit podmínky života seniorů.

Stáří je dle Haškovcové (2010, str. 144) přirozené období života člověka, ale moudré a spokojené stáří může člověk prožít jen tehdy, když pro ně také něco sám udělá. Každý

člověk má být dostatečně aktivní, má-li prožít kvalitní život, nikoliv je přežívat, či živořit. Pozitivní přístup k životu si člověk vytváří a prohlubuje postupně. A jak Uvádí Ort (2004, str. 79) musí být k tomu také veden výchovou a prostředím. Netýká se to jen oblasti učení a práce, ale právě, a především, sféry volného času. Již v dospělosti je podoba trávení volného času zachycením preference hodnot, kterou si jedinec postupně buduje v průběhu života.

Stáří nemá být pouze bilancováním ztrát, ale má se stát vrcholem tvořivého života. Neohlížet se zpátky - hledět stále dopředu. Kategorie "očekávání" (expectations) se musí stát "hitem" také sociologie stáří, protože celá dnešní doba je postavena na relativitě času, na neustálé změně a tušení věcí příštích. Samozřejmě, že to je v přímém protikladu k touze *unaveného stáří po věcech trvalých, bezpečných a známých*. Handicapem stáří je dnes pomalá orientace na změny a odpor k novým technologiím. Je věcí především seniorů dohnat zaostávání v používání současných informačních technologií. Přesto se lze domnívat, že i v naší moderní společnosti stále platí následující teze: *senioři jsou rezervoárem nevyužitě potence znalostí a zkušeností*. Ideální životní strategií zdravého seniora bude patrně ambivalentní postoj k rodině a společnosti - diplomaticky udržovat odstup a zachovat se nezávislost do vysokého věku a zároveň pěstovat blízkost a dopřát si hřejivost lidských vztahů. (Ort, 2004, str. 80)

Hasmanová a Marhánková (2013, str. 18) citují z kvalitativního výzkumu provedeného v Polsku a v České republice, ze kterého vyplynulo, že lidé připisují aktivnímu stárnutí tři významy. Jako aktivní životní způsob s důrazem na individuální odpovědnost setrvat aktivním i ve stáří, jako formu inkluze, kde hlavní smyslem je setrvat zapojený v rodině i ve společnosti a také jako možnost participovat na trhu práce, která je spojená s materiálním zabezpečením a dostatečnou výší penze.

Prioritou lidské společnosti je nejen ochrana lidského života, ale také udržení přijatelné kvality života jedince. Je nutné se věnovat problematice adaptace jedince na stáří. Cílem je udržení funkční rovnováhy mezi jedincem a jeho prostředím. Lidská důstojnost nezávisí jen na věku a zdraví. Stáří je období života s vlastními kvalitami. Seniorům se musí ponechat právo rozhodovat o sobě a vlastním životě. Spokojený senior se těší ze svých vzpomínek z mládí, ze svých prožitků. Nespokojenost vyvolává zoufalství. (Mühlpachr a Bargel, 2011, str. 33)

Pokud se životní styl seniora příliš neliší od způsobu života ve středním věku, je životní spokojenost vyšší. Způsob života ve středním věku je tedy dle Šauerové a Vadíkové (2013, str. 31) významný faktor prožívání tělesného i psychického stárnutí každého jedince. Senior, který ve střední dospělosti žil zdravě a naplno, bude mít pravděpodobně psychické a tělesné schopnosti člověka mladšího.

1.3 Senior

V minulosti byli starší lidé pojmenováni dost nelichotivě. Jak uvádí Haškovcová (2010, str. 21) bylo možné se setkat např. s pojmy stařena a stařec, či geront nebo geron odvozeného z řeckého slova stařec, geron. V současné době se používá číselné označení 50+, 60+, 70+ atd., které je věcné a neurážející. Jak uvádí Mühlpachr a Bargel (2011, str. 28) s tím, jak se měnila a vyvíjela lidská společnost, tak se měnilo i pojmenování seniora. Nejprve to byl starý člověk, pak geront, až pak přišlo současné pojmenování senior. Pojem senior se začal využívat v edukační praxi jako významově neutrální termín.

Při označování lidí za seniory nemůžeme užívat žádnou míru subjektivity. Ondráková (2012, str. 13-14) ve své knize cituje z výzkumu provedeného Vidovičovou a Rabušičem, ve kterém zjišťovali faktory, dle kterých lidé vnímají člověka seniorem. Na prvním místě a subjektivně určujícím faktorem byl fyzický stav a následně hned věk. Pak ztráta duševní svěžesti, ztráta autonomie, potíže přizpůsobit se změnám, odchod do důchodu, potíže s řešením problémů a na závěr narození vnoučat. Jedná se však o velmi subjektivní faktory. Určitě nelze označit za seniorku ženu, která se ve 38 letech stane babičkou. Také odchod do důchodu je velmi subjektivním a proměnlivým faktorem. 90letého člověka, který stále pracuje a ještě si nepožádal o důchod, už za seniora považujeme. Jako jediným subjektivním faktorem se na základě prostudované literatury ukázal být kalendářní věk, který také využívá i Světová zdravotnická organizace (WHO). Ta nicméně zdůrazňuje na svých oficiálních stránkách, že neexistují žádná závazná pravidla ani jednotná metodika. Je také přirozené, že věková hranice ve vyspělých státech bude jiná než například v Africe. Nejobvyklejší věkovou hranicí ve vyspělých státech je věk 65 let.

Senior je z pohledu geriatrů definován také 65. rokem věku člověka. Věk člověka je možné rozdělit ve vztahu několika aspektů. Kalendářní, nebo také chronologický věk, který odpovídá skutečně prožitému času. Biologický věk, který je konsekvencí geneticky

vedeného programu. Funkční věk odpovídající potencionálu člověka. Psychologický věk, který je důsledkem funkčních změn v průběhu stárnutí. Sociální věk, který do jisté míry závisí na důchodovém věku. (Hrozenská, 2013, str. 13)

V odborné literatuře se vyskytuje také označení *young old* nebo jen *old* pro mladé seniory ve věkovém pásmu 65-74 let. A termín *old old* je používán pro osoby starší 75 resp. 80 let. *Very old old* jsou označováni lidé, kteří překročili 85. rok věku. Terminologické rozdělení stáří má dle Haškovcové (2010, str. 21) své opodstatnění. Každá část seniorů má svou problematiku. U mladých seniorů se věnuje pozornost dalším aktivitám a seberealizaci, zatímco u starých seniorů jsou aktuální častější nemoci a s tím spojené zdravotní obtíže. Ztráta či pokles soběstačnosti pak u osob nad 85 let. Přechody mezi jednotlivými definovanými obdobími jsou nezřetelné, protože člověk stárne postupně.

1.3.1 Senior v lidské společnosti

Mít úctu ke starším lidem znamená povinnost přijmutí, ocenění jejich kvalit a péče o ně. V mnohých společnostech je to spontánní samozřejmost, starodávný zvyk. V ekonomicky vyspělých společnostech by se měl dle názoru Mühlpachera a Bargela (2011, str. 29) opačný trend změnit. Lidé, kteří dosáhli vyššího věku, mají stárnout důstojně, bez obav, že ve společnosti už nic neznamenají.

Dle názoru Hrozenské (2013, str. 52-53) ztrácí senior v současné společnosti prestiž. Je mu přidělena sociální pozice staršího člověka odkázaného na důchod. Status seniorů je vymezen diskriminací a předsudky vůči nim. Příčinou jsou negativní stereotypy o tom, že starší lidé jsou zátěží pro společnost, nejsou produktivní a brzdí vývoj společnosti. Mezi populací ekonomicky produktivních občanů a těch v penzi je dle mínění Haškovcové (2012, str.8) ekonomická, společenská i citová propast, kterou vnímají především senioři.

Také Sýkorová (2007, str. 49) se domnívá, že významy stárnutí a stáří mají v současné společnosti převážně hanlivé, nepříznivé konotace. Obraz stáří a starších lidí zatížený mýty a stereotypy či diskreditujícími, stigmatizujícími atributy. Mýtus, který dává do přímé úměry životní spokojenost seniorů s hmotným přepychem, mýtus určující počátek stáří odchodem do důchodu, mýtus homogenity populace seniorů a jejich potřeb, mýtus nepotřebného času penzistů a s tím vším spojený mýtus ignorace starších lidí. Mýty a stereotypy tvoří základ diskriminace seniorů, tzv. ageismus. Ten Sýkorová (2007, str. 50)

definuje jako situaci, kdy společnost *systematicky na institucionální a individuální úrovni stereotypizuje a diskriminuje lidi na základě věku. Znamená omezení sociálních rolí a znehodnocení statusu seniorů, strukturuje očekávání druhých lidí vůči nim, odpírá jim rovné příležitosti, v mnoha ohledech snižuje jejich životní šance.*

Postoje mladých lidí k seniorům, kteří již nepracují a jsou příjemci starobních důchodů, jsou zpravidla negativistické. Ageismus je averze proti všem, kteří jsou staří, nebo co stáří připomíná. (Haškovcová, 2012, str. 12-13) Již do 19. století sahá trend upřednostnění mládí a krásy před stářím. Ageisticky laděné tendence jsou v některých případech latentní. Dle Hrozenské (2013, str. 51-52) je lze sledovat i u samotných seniorů, kteří se ztotožňují s výroky zesměšňujícími je samé. Vnímají pak svůj vlastní život jako mizerný i přes to, že je relativně klidný a plnohodnotný. Společnost by měla přijímat stáří jako samozřejmou skutečnost a starou subpopulaci jako svoji nedílnou složku.

Mezi individuální příčiny ageismu řadí Hrozenská (2013, str. 58) především strach ze smrti a stárnutí jako psychosomatického rozpadu. Zdrojem těchto obav může být především neznalost procesu biologického stárnutí. Výrazně snížit tyto negativní pocity pak může vyšší informovanost v této oblasti. Stárnutí se jeví jako synonymum pro smrt, která vzbuzuje strach a není pojata jako přirozená součást lidského života. Důraz na mládí a fyzickou krásu je také příčinou ageizmu. Starší lidé jsou vnímání jako finanční závazek, zatímco děti jako ekonomická investice. Prevencí proti diskriminaci je především představení pravdivého obrazu stárnutí a stáří v celé oblasti vzdělávání. Což platí nejen pro medicínu či sociální vědu, ale také pro architekturu, žurnalistiku aj. Pak také zvyšování sebevědomí seniorů a jejich nezávislosti, nebo podpora jejich aktivní účasti na společenském životě a zájmových činnostech.

2 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

V současné době je nutný koordinovaný, globální přístup v oblasti vzdělávání. Jsou pro to tři důvody. Za prvé, v mnoha zemích stoupají náklady na zdravotnické služby. Tento nárůst je způsoben velkým množstvím faktorů jako je nezdravý životní styl, stárnutí populace a nedostatečné informace týkající se zdraví. Vzdělání má zásadní úlohu v tom, jako předat lidem informace o prevenci nemocí a v propagaci zdravého životního stylu. V dlouhodobém horizontu, malé investice do prevence mohou snížit mnohem větší investice do akutní péče. Druhým důvodem je to, že chápání zdraví se v posledním desetiletí rozšířilo tak, aby zahrnovalo též koncept osobní pohody (well-being). Podle WHO je tento koncept definovaný jako *stav úplné fyzické, sociální a duševní pohody, a nikoliv pouze nepřítomnosti nemoci nebo oslabení*. Výchova a vzdělání jsou prostředkem k dosažení životní spokojenosti. Umožňuje lidem vyvinout větší stupeň kontroly nad kvalitou a smyslem života. V tomto konceptu je duševní zdraví obzvláště důležité. WHO definuje duševní zdraví jako *stav pohody, v němž každý jedinec realizuje svůj vlastní potenciál, dokáže se vyrovnat s běžnými stresy života a dokáže pracovat produktivně a užitečně*. K dosažení tohoto stavu duševního zdraví, potřebují lidé prostor k rozvíjení svých kompetencí a dovedností, z čehož vyplývá významná úloha vzdělávání a edukace. Konečně třetím důvodem je skutečnost, že ke zdraví se musí přistupovat jako k integrovanému celku. Například studie v Kanadě zjistila, že na zdraví jednotlivce se z 50-ti % podílí socioekonomické faktory jako vzdělání a finanční příjem. Biologické a genetické předpoklady 15-ti % a životní prostředí 10-ti %. Zdraví lze ovlivnit pouze z 25 % zdravotnickým systémem. (UNESCO, 2016, str. 67-68)

Lidé budou významnější část dospělého života prožívat ve stáří. Seniorská populace představuje různorodou skupinu lidí, která se liší zejména zdravotním stavem, rodinnou situací, věkem, sociálním zázemím, vzděláním a hodnotovým systémem. Z toho také vyplývá rozdílnost priorit, přání a potřeb. A jak uvádí Ondrušová (2009, str. 36) *i velmi pokročilého věku se lze dožít ve výborné kondici*, stárnutí může být úspěšné, též ve starším věku lze nalézt smysluplné uplatnění.

Sociální pedagogika spolupracuje se sociální andragogikou, která je zaměřena na teorii a metodiku výchovy a vzdělávání dospělého člověka. V rámci andragogiky, respektive souběžně s rozvojem sociální andragogiky se postupně konstitovali další vědní disciplíny, které mají bezprostřední vztah k teorii a praxi sociální pedagogiky. Jako například

geragogika, zaměřená na teorii a metodiku výchovy a vzdělávání seniorů (Laca, 2011, str. 43). Salivarová a Veteška (2014, str. 49) uvádí, že geragogika slouží ke správnému a smysluplnému zvládnutí životních situací ve stáří prostřednictvím výchovné pomoci. Jedná se o aplikovanou andragogickou disciplínu zaměřenou na výchovně-vzdělávací práci s dospělými a seniory. Dle Špatenkové a Smékalové (2015, str. 13) lze geragogiku vymezit jako nauku o výchově ke stáří a ve stáří.

Geragogické intervence pak mají seniora připravit na skutečnost involučních změn organismu, snižování schopností a psychických výkonů, na to, že může dojít k postupnému omezení soběstačnosti v základních potřebách, na změnu životních rolí a přijetí faktu smrti. Přitom edukace seniorů může být sama o sobě považována za prostředek anebo za cíl. Pokud je považována za prostředek, je vzdělávání seniorů nástrojem pro sociální účely, například k získání nějaké sociální role, zvýšení fyzického nebo psychického zdraví, zvýšení funkční gramotnosti. Pokud je vzdělávání považované za cíl samotný, pak může sloužit jako nástroj rozvoje lidského potencionálu, k zajištění kulturní kontinuity a rozvoji celoživotního učení. Petřková a Čornaničová (2004, str. 64) uvádějí, že cílem edukace seniorů již není získávání vědomostí a dovedností jako předpoklad výkonu, ale především rozvoj osobnosti k seberealizaci prostřednictvím nových schopností a znalostí. Smyslem edukace je obohacení a kultivace života, udržení duševní a tělesné aktivity, pomoc při orientování se v současném, rychle se měnícím světě.

Dle Adamce (2015, str. 68) není vzdělávání seniorů pojato jako samostatná homogenní oblast edukace a není ošetřena odpovídajícím způsobem z pohledu legislativy, či finančního zabezpečení. Vzdělávání dospělých není celistvý a efektivní systém, který by byl provázaný v rámci celé edukační soustavy. Nestátní neziskové instituce, které primárně realizují převážnou část edukačních aktivit pro seniory, zůstávají mimo dosah systematické a stabilní podpory. Za náročnější formu vzdělávání seniorů lze považovat dle Kolibové (2012, str. 43) oficiálně uznávané instituce, jako jsou univerzity třetího věku, které nabízejí občanům v postproduktivním věku studium vysokoškolské úrovně v nepřeberném množství zajímavých studijních oborů a také jim umožňují udržovat společenské aktivity. Některé tyto univerzity podmiňují studium ukončeným středoškolským vzděláním s maturitou, jiné naopak vyžadují ochotu vzdělávaných podřídit se nárokům tohoto vysokoškolského studia. Akademie třetího věku poskytují relativně uspořádanou formu dalšího vzdělávání seniorů v České republice a umožňují starším občanům uspokojit jejich potřeby vzhledem ke vzdělávání. Je určeno zájemcům, kteří

již dosáhli věku, kdy je možno přiznat starobní důchod nebo se této věkové hranici aspoň přiblížili. Akademie třetího věku je možné považovat za středně náročnou formu vzdělávání seniorů, neboť je možné vzdělávací obsah přizpůsobovat i místním potřebám, možnostem a samozřejmě také podmínkám, kdy všechny tyto atributy vycházejí z potřeb účastníků. Kluby aktivního stáří nejsou tak formální. Důraz je kladen na rozvoj osobních zájmů a uspokojování sociálních potřeb. V současnosti je zřizují orgány místní správy, domovy pro seniory, různé charitativní organizace, případně Svaz důchodců.

Pojem edukace zahrnuje všechny druhy formálního a neformálního vzdělávání včetně vzdělávání dospělých. Výchova a vzdělávání jsou prolínající se procesy stejně jako edukace a aktivizace. *Aktivizace seniorů slouží k podněcování potencionálu seniorů, přičemž přispívá k jejich fyzickému, ale i psychickému zdraví.* (Salivarová a Veteška, 2014, str. 26)

2.1 Edukace seniorů jako příprava na stáří

Proces stárnutí se stává ostře sledovanou skutečností, kdy politická a institucionální konání začínají reagovat na společenský demografický imperativ. *Mezi hlavní principy politiky přípravy na stárnutí z pohledu MPSV patří důraz na lidská práva, respektování genderového aspektu problematiky stárnutí, celoživotní přístup ke stárnutí a zdraví, důraz na rodinu a mezigenerační vztahy, tvorba opatření na výzkumem podložených poznatcích a relevantních statistických datech, respektování rozdílů mezi venkovem a městem.* (Kolibová, 2012, str. 12)

V produktivním věku většina nepřemýšlí o obtížích, které mohou nastat s nástupem stáří a které mohou značně ovlivnit subjektivní pojetí kvality života. Ve shodě s myšlenkovým odkazem J.A.Komenského a s odbornými názory současných psychologů a pedagogů je nezbytné si v dostatečném předstihu utvořit pozitivní scénáře vlastního života a připravit se tak na vyrovnání se se seniorským obdobím. (Šauerová a Vadíková, 2013, str. 47)

Na obsahovém zaměření přípravy na stáří se podílejí odborníci z řad gerontologů, psychologů, sociologů a andragogů. Připravovat se na své vlastní stáří znamená dle Petřkové a Čornaničové (2004, str. 71) schopnost přijímat nové impulsy a informace, rozšířit si vědomosti o zdravém stárnutí a to vše pak umět zužitkovat. Přitom příprava

na stáří má probíhat po celý život. Prostřednictvím výchovy ke kladným postojům ke stárnutí i ke starší generaci v mládí. Přibližně 5 let před důchodem se má výchova zaměřit na seznámení s možnostmi smysluplného a optimálního využití volného času.

Edukace seniorů dle Šauerové a Vadíkové (2013, str. 7) představuje přípravu seniorů na důstojné prožití stáří. Výchova a vzdělání se soustřeďují na zkvalitnění prožívání stárnutí. Hlavní posláním vzdělávání seniorů je možné vymezit dle Kolibové (2012, str. 42) ve dvou rovinách. Jednak ve vztahu k jedinci, tak také ve významu společenských efektů, ve vztahu k seniorovi, lze označit jako klíčové záměrné ovlivňování vývojové dynamiky individuálních osobnostních charakteristik, vzorců chování a postojů. Vzdělávání je také zdrojem pocitu životního optimismu a v neposlední řadě je prostředkem obohacování života seniorů. Společenská podpora vzdělávání seniorů iniciuje obohacení pozitivního modelu plnohodnotného života člověka v každé jeho etapě a slouží jako integrační prvek mezigenerační solidarity a úcty k životu.

Vzdělávání v postproduktivním věku přispívá k zapojení do společnosti, k fyzickému a duševnímu zdraví. (Mühlpachr, 2004, str. 138) Může ulehčit zvládnutí vývojových úkolů v průběhu života a může ulehčit zdárný přechod a přizpůsobení v pozdějších stádiích. Vylepšit adaptaci na nové životní situace a způsobilost nezávisle se rozhodovat ve stále měnícím se světě. V edukačních programech je nutné se zaměřit zejména na cesty vedoucí ke smysluplnému životu a k osvojení si dovednosti hledat pozitivní hodnoty cílů, které mám před sebou a k utváření pozitivního scénáře života jako životní filozofii. Edukační programy pro seniory je vhodné zaměřovat na pozitivní individuální filozofii a utváření strategie vyrovnání se s vlastním stářím (Šauerová a Vadíková, 2013, str. 21).

Dle Špatenkové a Smékalové (2015, str. 73) lze vymezit čtyři základní funkce vzdělávání seniorů. Proces stárnutí a kvalitu života pozitivně ovlivňuje především funkce preventivní. Tato funkce spočívá především ve výchově ke stáří a ve stáří a především v přípravě na stáří. Anticipační funkce souvisí s přípravou na budoucí životní situaci. Jde například o přípravu na odchod do důchodu, na nárůst volného času. Podstatou je určit, které dovednosti a obecné způsoby chování si má jedinec osvojit, aby své stáří prožíval bohatěji a s větší mírou vnitřního uspokojení. Udržení a rozvoj duševní aktivity seniorů představuje funkce rehabilitační. Za nejvýznamnější je považována posilovací funkce. Týká se podpory aktivního života seniorů a má posilovat jejich sociální integraci. Vedle těchto funkcí má edukace seniorů představovat zejména možnost získat poznatky, informace, zkušenosti a rozvíjet osobnost seniora v umělecké, kulturní či pohybové oblasti.

K výše uvedeným čtyřem oblastem přidává Salivarová a Veteška (2014, str. 57) ještě funkci anticipační. Prostřednictvím vzdělání má senior obdržet informace o nových fenoménech tak, aby nedocházelo ke ztrátě kontextu společenského vývoje.

Petřková a Čornaničová (2004, str. 82) považují snížení rizik adaptačního selhání za těžiště přípravy na stárnutí. Právě ztížení adaptace v psychosociální i biologické oblasti je důsledkem snižující se schopnosti organismu přizpůsobit se probíhajícím změnám. Dle Špatenkové a Smékalové (2015, str. 73) je psychická adaptace spojená zejména s požadavkem přijetí stáří jako nedílné součásti života. V rámci přípravy na stáří považují za nejdůležitější životní období dekádu mezi čtyřicátým a padesátým rokem. Právě v tomto období se dle jejich názoru rozhoduje o tom, jak bude stáří člověka vypadat. Petřková a Čornaničová (2004, str. 85) toto období považují za těžiště psychologickou přípravu zaměřenou na prevenci předčasného stárnutí a zdravotnická opatření.

2.2 Celoživotní učení

V moderních společnostech se v posledních několika desítkách let objevuje akcent na strategie rozvoje celoživotního učení, a to ve všech etapách lidského života včetně stáří. Učení je jednou z možností a také atributem aktivního stárnutí seniorů, což jim mimo jiné umožňuje lépe se adaptovat na měnící se společnost, žít ve zdraví a jako plnohodnotný člen společnosti cítit uspokojení z práce, být ve svém životě nezávislý, ale i možnost zapojovat se do občanského života a věcí veřejných. To samozřejmě předpokládá vytvoření rovných příležitostí pro zvyšování znalostí a dovedností v průběhu celého života, přijetím strategie celoživotního přístupu k práci, neboť vzdělávání dalších generací a jeho vliv na práci, tak může zásadním způsobem kompenzovat vliv stárnutí populace. Dále je však nutné, aby samotní lidé cítili potřebu se nadále vzdělávat, což také vede ke zvyšování jejich kreditu na trhu práce a vytváření jakési rovnováhy mezi jejich duševním a fyzickým potenciálem (Kolibová, 2012, str. 41). V posledních dvou desetiletích se v oblasti vzdělávání dospělých ustálila úspěšná koncepce celoživotního učení jako jeden z význačných instrumentů pro řešení globálních světových problémů. Člověk jako *homo sociologicus* se bez schopnosti socializace, tedy schopnosti učení a výchovy, nemůže prožít plnohodnotný život (Mühlpachr, 2004, str. 120). V ideálním případě se tedy jedinec vzdělává nepřetržitě v průběhu celého svého života. Dnešní svět je charakteristicky rychlým zastaráváním znalostí a dovedností. Díky nutnosti držet krok se současným světem, se i člověk ve starším věku musí neustále učit. Nutnost celoživotního vzdělávání

většina lidí uznává, ale souhlas s tímto tvrzením ještě neznamená aktivní účast, protože se značná část populace systematicky nevzdělává a neučí (Salivarová a Veteška, 2014, str. 55-56).

UNESCO (2016, str. 68) uvádí, že vzdělání je sociálním determinantem zdraví. Ale nelze předpokládat, že existuje jednoduchá lineární rovnice, že lepší vzdělání vede k lepšímu zdraví. Zastánci celoživotního vzdělávání dospělých poukazují na to, že vzdělávání má být celoživotním úsilím, které zahrnuje formální, neformální a informální učení. Podobně i snaha o zlepšení kvality života, by měla být chápána jako celoživotní cesta, jak lidí dospělých, tak i seniorů. Zejména u starších lidí je to cesta k tomu, aby byli schopní přebrat odpovědnost za vlastní zdraví, nemoc nebo postižení. K tomu jsou potřeba znalosti, dovednosti a takové chování a postoje vyvinuté nejen prostřednictvím počátečního vzdělání, ale především v rámci celoživotního vzdělávání, a to v průběhu celého života.

V rámci celoživotního učení je zcela nezbytné připravovat jednotlivce na to, aby převzali odpovědnost za vlastní rozvoj a stali se svým vlastním projektem, budovali své vlastní portfolio a snažili se o sebeaktualizaci nejen v profesním, nýbrž i v občanském a zájmovém životě. (Šauerová a Vadíková, 2013, str. 19) V dnešní době je již dávno překonaná představa, že výchova a vzdělání člověka jsou redukovány jen na období jeho dětství a mladosti. Naopak, jedná se o celoživotní proces a příležitost k němu mají mít skutečně všichni. Lidé sami by měli cítit potřebu vzdělávat se a zdokonalovat. Tuto svoji potřebu pak mají mít možnost realizovat v průběhu celé své životní dráhy, tedy i v postproduktivním věku. Komenského *škola stáří* pak může být příkladem – *lidé se mají učit moudře využívat výsledků své práce a správně prožívat zbytek svého života* (Mühlpachr, 2004, str. 132). Vzdělávací potřeby starších a starých lidí však dlouhou dobu ignorovány. Svůj podíl na této skutečnosti měla i gerontologie, která společně s gerontopsychologií vytvářela spíše negativní obraz o stáří, které bylo vnímáno jako etapa života spojená s různými omezeními, nemocemi a pasivitou starých lidí. V 60. letech 20. století se v oblasti vzdělávání dospělých objevuje nová cílová skupina, pro kterou vědeckotechnický rozvoj přinesl řadu negativních důsledků

Vzdělávání lidí staršího věku je vynikající prostředek oddalování stárnutí. Šramo (2012, str. 74-75) uvádí, že vzdělávání nepatří mezi základní potřeby člověka, ale patří mezi ty vyšší. Pomáhá udržovat životní aktivitu, důvěru ve vlastní schopnosti, pocit společenské sounáležitosti, seberealizace. Záměr učit se a tvořit i ve stáří již není podroben tlaku na získání kvalifikace nebo její zvýšení s ohrožením ztráty zaměstnání a sociálních jistot.

Studující senioři žijí s pocitem nárůstu radosti a prospěšnosti. Také Mühlpachr (2004, str. 123) se domnívá, že vzdělávání bohužel nepatří mezi priority v hierarchii potřeb. *Vzdělávání světa* se však v procesu globalizace stává důležitým nástrojem, který nelze nahrazovat cílem, kterým je snaha o prosazení jednotné světové filozofie. Nicméně v posledních letech se vydává stále méně prostředků na vzdělávání, které není koncipováno jako investice do lidských zdrojů, ale jen jako nevyhnutelný výdaj. Také Šerák (2009, str. 9) se domnívá, že dnešní společnost klade hlavní důraz na efektivitu, konkurenceschopnost a na technokratické stránky kultury spíše než na tradiční celistvé vzdělání.

Kotásek, významný odborník na problematiku vzdělávání dospělých, chápe vzdělávání dospělých systémově a průřezově, jednotlivé složky vzdělávání nelze od sebe oddělit, protože každá ovlivňuje fungování celku. Jak vyplývá ze sociologických výzkumů, lidé s vyšší úrovní vzdělání se účastní dalšího vzdělávání častěji, než lidé s úrovní nižší. Projekt OECD *school to Work* navrhuje, aby se lidé motivovali k dalšímu vzdělávání prostřednictvím sociální politiky a politiky zaměstnanosti. Přitom ale není účelné prosazovat profesní vzdělávání na úkor vzdělávání všeobecnému, občanskému a politickému. Stejně jako není vhodné oddělovat školní, univerzitní a další vzdělávání. *Vzdělávání jako takové není žádný segmentovaný trh pro instituce, nýbrž sebeutvářející proces osobnosti* (Mühlpachr, 2004, str. 125). Cílem edukace má být široce vzdělaný jedinec, kterého Šerák (2009, str. 9) definuje jako autonomní a harmonicky konstituovanou osobnost, člověka, u kterého je rozvíjena jeho osobnost ve všech aspektech rozumových, charakterových i emocionálních.

Dnešní pojetí stárí více preferuje aktivnost i během tohoto období, nicméně velmi podstatné pro edukační realitu je právě důraz na předchozí fáze, z nichž by měl senior čerpat v pozdějším věku. Tento koncept je vhodné využít k motivaci každého jedince, aby věnoval pozornost prevenci geriatrických obtíží s dostatečným předstihem a v období, kdy má dostatek sil, k nastřádání největších „zásob“ (Šauerová a Vadíková, 2013, str. 26). Celoživotní vzdělávání se v posledních letech dostalo do popředí zájmu. Jde o vzdělávání nejen v rámci školní docházky, ale i v dospělosti. Schopnost člověka přizpůsobit se sociálním a ekonomickým změnám, možnost uplatnění na trhu práce a aktivní zapojení do pracovního a sociálního života jsou dovednosti, které úzce ovlivňují kvalitu jejich života. (Vařurová a Mühlpachr, 2005, str. 36)

2.3 Specifika edukace seniorů

Obecným rysem stáří je dle Mühlpachera (2004, str. 25-26) horší snášení změn. Čím je člověk starší, tím větším traumatem je pro něj jakákoliv větší životní změna. Dalším rysem stáří je pak určitá netečnost až snížení zájmu o okolí. Duševní involuci determinují vlivy biologického věku mozku i celého těla spolu s ostatními vlivy. Lze ji chápat jako rozložení osobnosti, spojenou s často se vyskytujícími neurózami, depresí či suicidou. Duševní činnost seniorů je zpomalena. Vedle zvýšené opatrnosti se vyskytuje také menší motivace a zainteresovanost. Lze hovořit o tzv. kohortovém efektu. Jestliže jsou senioři v mnoha záležitostech pomalejší než dnešní lidé středního věku, může být důvod v tom, že byli vychovávaní rozdílně, psychicky se vyvíjeli jinak a pojali jiný úsudek na stáří.

Senioři v postproduktivním věku jsou specifickou skupinou vyznačující se svojí homogenizací a zároveň diferencovaností. Homogenizace skupiny seniorů je v tomto ohledu tvořena vyvázáním jejich členů z pracovního procesu a základem diferencovanosti je skutečnost, že její členové mají dosažený určitá stupeň vzdělání, mají původní profesní orientaci, jisté finanční možnosti a hlavně celoživotní osobní zkušenosti. Tento základ ovlivňuje nutnost hledání rozmanitých a specifických vzdělávacích forem různého charakteru. (Kolibová, 2012, str. 43)

Jak uvádí Salivarová a Veteška (2014, str. 55) ve svém vývoji prochází dospělý jedinec řadou psychických a sociálních změn, které při jeho vzdělání či učení je nutné brát v potaz. Se stoupajícím věkem jsou pak umocňovány proměny emocionality, změny kognitivních funkcí. Z hlediska efektivity vzdělávání je zásadní motivace účastníka. Totéž se domnívá Šauerová a Vadíková (2013, str. 19-20) a považuje za zcela zásadní motivaci vedoucí k aktivizaci seniorů. Uvádí, že je nutné s předstihem působit na využití dosavadní soběstačnosti, pozitivního myšlení k vytváření konstruktivních a aktivně pojatých strategií vyrovnání se s vlastním stářím. V praxi seniorského vzdělávání to znamená, že pravidelné docházení do zaměstnání by mohla po odchodu do důchodu nahradit pravidelná účast na vzdělávacích aktivitách.

Změny ve smyslovém vnímání a psychických schopnostech jsou dle Tomczyka (2015, str. 15) důležitým aspektem procesu edukace seniorů, na základě kterého mají být vypracována vhodná psychopedagogická opatření. V období stárnutí přichází změny nervové soustavy, proces předávání sdělení mezi nervovými buňkami je narušený, prodlužuje se doba odezvy na impulsy, klesá výkonnost některých receptorů, synaptické

štěrbiny degenerují. Tedy zpomalení pohybů, potíže s koncentrací a menší schopnost soustředění se zároveň na několik činností patří mezi nejčastější dopady stárnutí.

Spolu s přibývajícím věkem nastává pomalé zhoršování zraku, které lze zaznamenat již po 40 roku života. U osob starších 60 let je často objevují problémy s rozostřeným viděním, projevující se horší schopností vidět při slabém světle nebo vidět vzdálenější předměty. Starší lidé nemohou pohybovat očními bulvami ve stejném rozsahu jako osoby mladší, zmenšuje se jim velikost zorného pole, zhoršuje periferní vidění. Sluch se postupně zhoršuje v průběhu celého dospělého života, vliv na zachování dobrého sluchu má celkový zdravotní stav a ochrana proti hluku. Již kolem 50. roku života mnoho osob zaznamenává zhoršení sluchových schopností za určitých podmínek. Starší lidé ztrácí schopnost slyšet určité frekvence. Tzv. stařecká nedoslýchavost je nejčastějším sluchovým postižením seniorů. Projevuje se úměrným klesáním schopnosti slyšet zvuky s vysokou frekvencí, zvyšováním hlasitosti mluvy, horší schopností určovat zdroj zvuku. S přibývajícím věkem se mění paměť a schopnost učení. V období mezi 50 a 60 lety nejintenzivněji stoupá fluidní inteligence související s kreativitou a tvůrčími procesy. Až do 70 let roste krystalická inteligence spojovaná se schopností osvojování si nových vědomostí a jejich pozdějšího využívání v určitých souvislostech. Kognitivní kompetence dospělého člověka sestávají ze dvou složek. Z mechanické inteligence, to je schopnost zpracování informací a z pragmatické inteligence, tedy schopnosti používat kognitivní schopnosti v každodenních aktivitách a adaptačních procesech. (Tomczyk, 2015, str. 28-31)

Pro vzdělávání seniorů by neměly být podstatným východiskem jen biologické faktory, ale jak uvádí Šauerová a Vadíková (2013, str. 19-20), pozornost by se měla zaměřit především na motivaci seniora, kde je vhodné využívat faktorů psychosociální aktivizace jednotlivce, které přispívají k prevenci sociální izolace seniora. Edukační programy pro seniory je vhodné zaměřovat na pozitivní individuální filozofii a utváření strategie vyrovnání se s vlastním stářím.

3 KVALITA ŽIVOTA

Pojem *Kvalita života – quality of life* do obecného povědomí vstoupil ve 60. letech 20. století jako metaforický výraz shrnující politické a sociální cíle americké administrativy. Později se pak stal pojmem vědeckým, a to nejdříve v sociologii a pak následně v ekonomii, politologii a v dalších vědeckých oborech. V definici tohoto pojmu však není jedno zastřešující pojetí. Univerzální definice neexistuje. Obvykle se mluví o jednotlivých oblastech kvality života. Tyto oblasti lze utřídít do sedmi kategorií. Materiální zabezpečení, zdraví, produktivita, velmi dobré a přátelské mezilidské vztahy, pocit bezpečí, komunita a emoční pohoda (Mareš, 2006, str. 1-2). Šubrt (2008, str. 128) zdůrazňuje, že *Evropa nastoluje sen o kvalitě života namísto starého amerického snu o individuálním úspěchu*. Americký sen byl postavený na jednoduché myšlence: kdo bude těžce pracovat, ten dosáhne úspěchu, ze kterého bude mít prospěch i další generace. Evropanům jde především o lepší kvalitu života, které lze dosáhnout jen společně. O udržitelný rozvoj a rovnováhu mezi prací a odpočinkem.

V současnosti je studium kvality života interdisciplinárním oborem, který zkoumá kvalitu života na různých úrovních. Jde o hodnocení životní úrovně celé populace, porovnávání potřeb specifických skupin obyvatel až po měření individuální spokojenosti. Preferuje se holistická koncepce člověka jako bio-eko-psycho-sociální jednoty. Koncept kvality života je velmi abstraktní, ovlivněn mnoha faktory. Dodnes nedošlo je shodě na jednotné vymezující definici. Nositel Nobelovy ceny za ekonomii Ámartya Sen vymezuje kvalitu života jako dostupnost možností, ze kterých si člověk může vybírat při naplňování svého života. (Šubrt, 2008, str. 131)

Dle Mühlpachera (2004) znázorňuje kvalita života různé věci pro různé lidi a v rozdílném čase. Je to tedy kategorie velmi individuální a subjektivní. Individuální rychlost stárnutí vede i k většímu odlišení kvality života v postproduktivním věku. Životní nároky, hodnotové zaměření, zejména pak hodnoty spojené s kultivací osobnosti ovlivňují subjektivní prožívání kvality života. Hrozenková (2013, str. 21) zdůrazňuje, že pokud mluvíme o kvalitě života, máme na zřeteli také hodnotu života, která je daná naplněním na úrovni minimálně individuálního optima. Setkávání s pojmem kvalita života probíhá v různých rovinách i situacích, pohybuje se na rozhraní mezi životní úrovní a spokojeností. Její hodnocení se dle Vážanského (2015, str. 25) vždy časově promítá při porovnávání minulých zkušeností s aktuálním životním stylem, s vazbou na dřívější očekávání

i budoucí naděje. Pokaždé reflektuje sociokulturní prostředí, v němž jedinec žije a které mu vymezuje základní rámec hodnot a souhrn materiálně ekonomických podmínek.

Pracovní skupina WHO zabývající se kvalitou života vymezila podstatu kvality života jedince jako vnímání jeho pozice v životě v kontextu kultury a hodnotového systému, v němž žije, a ve vztahu k jeho cílům, očekáváním, zájmům a požadavkům (Dvořáčková, 2012, str. 58). *Jedná se o velice široký koncept, multifaktorálně ovlivněný jedincovým fyzickým zdravím, psychickým stavem, osobním vyznáním, sociálními vztahy a vztahem ke klíčovým oblastem jeho životního prostředí* (Vaďurová a Mühlpachr, 2005, str. 11). Pro seniora je důležitá kvalita života, kterou lze definovat jako stupeň spokojenosti se životem. Jestliže senior hodnotí svůj dosavadní prožitý život jako smysluplný a je spokojen s tím, jak žil, považuje kvalitu svého stávajícího života na vysoké úrovni.

Začátkem 90. let 20. století se zájem obrátil k doposud opomíjené oblasti a to k individuální kvalitě života *individual quality of life – IQOL*. Tento obrat souvisel především s odklonem od objektivních indikátorů k subjektivním indikátorům kvality života. Přesunutím akcentu ze sociologického či sociálně-ekonomického pohledu na pohled psychologický. Odklonem od skupinových ukazatelů k ukazatelům individuálním, neboť zprůměrované údaje stíraly rozdílné reagování jedinců, zamlžovaly zajímavé individuální rozdíly a komplikovaly intervenční zásady. Mareš (2006, str. 189) uvádí, že postupy pro zjišťování individuální kvality života jsou přístupy, metody, nástroje, které staví do centra pozornosti jedince. Umožňují jedinci, aby zhodnotil závažnost různých oblastí svého života pro svůj pocit osobní povahy. Přitom v některých případech nejdříve tyto oblasti sám vybere a teprve potom zhodnotí. Zkoumání se zaměřilo na pozitivní jevy místo negativních.

Také Ondrušová (2009, str. 2) uvádí, že *koncept kvality života má dvě dimenze, a to objektivní a subjektivní*. S psychickou pohodou souvisí subjektivní kvalita života a objektivní dimenze se týká naplnění požadavků v oblasti sociálních a materiálních podmínek. Individualita člověka přesahuje nad jakýmkoliv všeobecnými rámci a závěry, proto je míra subjektivity v definování kvality života určující. Je daná typem osobnosti a konkrétních životních zkušeností jednotlivce (Čepelová, 2016, str. 28). Kvalitu života tedy lze posuzovat jako subjektivní prožívání objektivních okolností života člověka. Pro definici kvality života člověka je potřebné poukázat na potřebu poznat člověka z psychologického hlediska a následných souvislostí s jeho vnímáním a prožíváním v závislosti na interakcích s jeho okolím. Subjektivisti považují štěstí a radost za základ

kvality života (Hrozenská, 2013, str. 22). Radikálně odlišná perspektiva je u objektivistů, kteří považují za základní zdraví, ekonomické zajištění, vhodné ubytování a stravování a dobré vzdělání. To, zda se lidé cítí také šťastní, opomíjejí.

Ort (2004, str. 78) se domnívá, že kvalita života je pro seniora pojem dosti vágní, relativní a neurčitý. Subjektivní hodnocení se významně liší. Například co je pro starého člověka ještě dobré nebo přijatelné, mladý člověk už třeba hodnotí jako neuspokojivé, nepřijatelné či dokonce nesnesitelné. V běžném životě často vidíme, jak s věkem nároky klesají, jak řada seniorů slevuje od úpravy zevnějšku, jak se vzdává různých nároků, včetně kvalitnějšího druhu stravy.

3.1 Faktory v kvalitě života

K posouzení individuální míry kvality života přispívá baterie faktorů, které se pohybují v širokém rozpětí od subjektivních s eventuálním výskytem chyb až k objektivním, sledovatelným, měřitelným, hodnotitelným. Dle Vážanského (2015, str. 43) se jedná o stanovení pozice v životě v kontextu kultury a systému hodnot, v nichž jedinec žije. Vyjadřuje poměr člověka k vlastním cílům, očekávaným hodnotám a zájmům, zahrnuje zdravotní tělesný i duševní stav, úroveň nezávislosti na okolí, sociální vazby, přesvědčení, víru v soulad s charakteristikami prostředí. Kvalita života pokaždé zahrnuje subjektivní hodnocení, odehrávající se v jistých kulturních, sociálních a environmentálních poměrech. QOL (*Quality of Life*) lze definovat také v rámci čtyř oblastí spokojenosti, jak uvádí Vaňurová a Mühlpachr (2005, str. 14). Fyzickou a materiální pohodou, dále pocitem spokojenosti, tedy kognitivní pohodou a sounáležitostí ke společnosti, tedy sociální pohodou. Při definování QOL lze také vyjít z definice zdůrazňující pocit štěstí a spokojenosti pramenící z pocitu uspokojení či neuspokojení v oblastech života, které jsou pro člověka důležité. Z pohledu sociologie lze kvalitu života posuzovat nejen podle indikátorů zdraví, či životního prostředí, ale také úrovní mezilidských vztahů, možností podílet se na řízení společnosti, úrovně sociálních jistot a občanských svobod, možností využití volného času, úrovně bydlení a podle osobní i kolektivní bezpečnosti.

Hrozenská (2013, str. 26) uvádí, že v seniorském věku z převážné části ovlivňuje kvalitu života zdraví. Chápe ukazatele kvality života jako soulad ekonomických, politických a kulturních faktorů. Zatímco Šauerová a Vadíková (2013, str. 41) se domnívají, že

na kvalitě prožívání stáří se odráží kvalita uspokojování potřeb, která ovlivňuje včlenění jedince do života, ovlivňuje celkové osobnostní ladění a jednotlivé charakterové vlastnosti člověka. Mühlpachr (2005, str. 45) poukazuje na samotný pohled seniorů, pro které je velmi důležitá sociální síť, která zahrnuje sociální kontakty, potřebu asistentů, sociální aktivity a kontakt s ostatními dobrovolníky.

WHO předpokládá, že na hodnocení kvality života se podílí šest domén s rozmanitým počtem indikátorů. Jde o tělesné zdraví, které lze vyjádřit energií, spánkem, odpočinkem, bolestí či diskomfortem člověka, dále psychické zdraví, které ovlivňuje negativní nebo pozitivní pocity, sebehodnocení, učení a pozornost. Další doménou je úroveň nezávislosti v denních aktivitách, pohybu, sociální vztahy a prostředí, které vyjadřuje svoboda, finanční zdroje, bezpečí, zdravé prostředí, přístup k informacím, možnosti odpočinku a cestování. Poslední doménou je spiritualita, tedy osobní víra a přesvědčení nebo hodnotová orientace. (Mühlpachr, 2005, str. 164-165)

Vysokou míru subjektivity posuzování pojmu kvalita života vyjadřuje Čepelová (2016, str. 29) jako osobní spokojenost či nespokojenost s kulturními nebo duševními podmínkami, ve kterých člověk žije. Častokrát lidé, vyjadřující vysokou spokojenost s kvalitou života, žijí v materiálním nedostatku, ale z jejich pohledu v plnohodnotném a kvalitním životě. Obě dimenze lidské existence, materiální a duchovní, jsou vzájemně propojené a jejich interakce vyúsťuje do jedinečného individuálního výsledku v podobě hodnocení úrovně kvality života.

WHOQOL (World Health Organization Quality of Life) je mezinárodní pracovní skupina, složená ze zástupců 15 výzkumných center z celého světa, která na počátku 90. let vyvinula dotazník pro měření kvality života WHOQOL-100, který má 100 položek z 6 oblastí života – fyzické zdraví, prožívání, nezávislost, mezilidské vztahy, prostředí a spiritualita. V letech 2001-2004 byl vyvinut mezinárodně srovnatelný Dotazník kvality života pro starší populaci WHOQOL – OLD. Ten je zaměřený na 6 oblastí života důležitých pro osoby vyššího věku. Patří mezi ně fungování smyslů, naplnění ve smyslu dosažených cílů v minulosti, přínosu v přítomnosti a budoucnosti, nezávislost a sociální zapojení, postoj ke smrti a umírání a intimita. (Ondrušová, 2009, str. 2-3)

3.2 Well-being

Aktuálně se do středu zájmu výzkumníků dostává zjišťování a rozbor úrovně pohody a štěstí jako atributů kvality života, zejména z hlediska ekonomického. Západní kultury vyzvedávají vedle dobrého zdraví a funkční rodiny hodnotu peněz, vlastnictví materiálních statků a civilizačních vymožeností. Vážanský (2015, str. 27) se domnívá, že v prozkoumávaných aktivitách při cíleném postižení kvality života však evidentně chybí souhrnné a systémové hodnocení komplexní kvality života. Pro uspokojivý koncept kvality života je stěžejní pocit pohody, pramenící z fyzické, psychické a sociální vyrovnanosti individua. Kvalitu života tedy vždy určuje subjektivní vnímání individuální životní reality.

Nešporová, Svobodová a Vidovičová (2008, str. 27) citují výzkum Ikelsové z roku 1994 provedeném v sedmi lokacích na čtyřech kontinentech. Pocit životní pohody (well-being) určují potřeby ekonomického a fyzického bezpečí pouze z části. Lidé s vysokou mírou subjektivní pohody hůře nalézají pro svůj stav vysvětlení, zatímco lidé se sníženou mírou subjektivní pohody obvykle dokáží značně přesně vymezit, jaký je jejich problém. Dle názoru Hrozenské (2013, str. 27) je třeba kvalitu života posuzovat z pohledu různých souvislostí, které jsou porovnatelné s hierarchií potřeb člověka. Patří sem například autonomie, soběstačnost, pocit užitečnosti pro jiné, pocit štěstí apod.

Kvalita života je také o potřebách a jejich uspokojení (Šubrt, 2008, str. 130). Obsahuje dimenzi individuálních hodnot. Vnitřní potřeby, které člověka motivují, v určité hierarchii popsal A.H.Maslow. Jeho základní myšlenkou je to, že člověk upřednostňuje uspokojení nejdříve nižších potřeb a pak až teprve potřeby vyšší.

Také Vážanský (2015, str. 27-28) uvádí, že sledovaná kvalita života skrývá lidské potřeby, míru jejich uspokojování, individuální žebříčky. Činnost člověka ovlivňují jeho interní potřeby, vyžadující uspokojení, mění se v čase a v poměru k okolnímu prostředí. Klasické stupňovité řazení potřeb podle všeobecně známého systému A. H. Maslowa naznačuje jejich individuálně rozdílnou naléhavost pro jedince. Záměrně se zveličuje individuálně odlišný význam potřeby výkonu a úspěchu v konkurenčním prostředí, potřeba spojení i potřeby moci, tedy kontrola a ovlivňování druhých. Zdůrazňují se však i další charakteristické znaky spokojenosti se životem v podobě svobody, samostatnosti, odpovědnosti a příležitosti k rozvoji. Akceptovaná hodnotová orientace určuje životní styl a koriguje činnosti člověka. Společností přijaté převažující hodnoty jsou pramenem motivace, chování, identifikace a sociální soudržnosti. Působí na všechny oblasti lidského

rozvoje a tvoří základ kvality života. Individuální hodnoty se často liší od významu společenských hodnot, hodnotové žebříčky dokumentují přirozený vývoj.

Struktura potřeb starých lidí je stejná jako u všech ostatních příslušníků společnosti a nelze je tedy redukovat na hladinu primárního fyziologického a hmotného zajištění. S příchodem stáří se struktura potřeb nemění, ale může dojít ke změně v jejich subjektivním významu. Například u potřeby volného času může být pocíťován nadbytek, u potřeby bezpečí může senior pocíťovat deficit. Seberealizace může být spojována s koníčky, může tedy dojít k akcentaci jiného rozměru této potřeby. (Nešporová, Svobodová, Vidovičová, 2008, str. 27) Mezi klíčové potřeby starších lidí patří autonomie a sounáležitost ke komunitě. Jednou z nejúčinnějších strategií, která podporuje zdraví a pohodu (well-being) ve stáří je zabránění izolace ve stáří, která společně s podporou rodiny a vrstevníků hraje klíčovou roli. Iniciativy podporující zdravé a aktivní stárnutí mohou prospívat nejen zdraví seniorů, ale ovlivňují i kvalitu jejich života. V rámci programu Healt 2020 schvalují jednotlivé členské státy Evropské unie doplňkovou strategii a akční plán pro zdravé stárnutí 2012-2020 (WHO, 2013, str. 78)

3.3 Vliv vzdělávání na kvalitu života

Vzdělávání v průběhu dospělosti i v postproduktivním věku významně ovlivňuje kvalitu života ve stáří. (Dvořáčková, 2012, str. 32) *Vzdělání je nevyhnutelnou součástí kvality života.* (Vařurová a Mühlpachr, 2005, str. 35)

UNESCO (2016, str. 70-71) ve své zprávě uvádí, že základní vztah mezi zdravím a vzděláním je dobře znám. Vzdělanější jedinci mají větší šanci postarat se o své zdraví. Ve vzdělanější společnosti je pravděpodobné, že bude zdravější populace. Vzdělání má silný a měřitelný vliv na zdraví člověka a jeho kvalitu života. Dle provedených výzkumů bylo doloženo, že mezi největší přínosy, které má celoživotní vzdělávání, patří příznivý vliv na zdraví, duševní zdraví a kvalitu života. Existuje silný vztah mezi dosaženým vzděláním a zdravím v pozdějším věku. Výzkumy doložily různé efekty vzdělávání v různých fázích života. Například vzdělání má větší vliv na duševní zdraví mladších věkových skupin a na fyzické zdraví u starších lidí. Jsou však potřeba ještě další výzkumy pro jasnější pochopení souvislostí mezi konkrétními výsledky v oblasti zdraví a typem edukace v jednotlivých fázích lidského života. Britská studie zjistila, že bez ohledu na to, jaké vzdělání dospělý člověk dosáhl v raných letech, pokud se zúčastnil nějaké formy

celoživotního vzdělání mezi 33 až 42 lety svého života, mělo to pozitivní vliv na jeho životní spokojenost.

Adamec (2015, str. 16-17) uvádí ve své knize údaje z provedených šetření na U3V, ze kterých vyplynulo, že vzdělávání v seniorském věku pomáhá významnou měrou k udržení kvality života, a to důstojným a přívětivým způsobem. U provedeného dotazování, kterého se zúčastnilo celkem 154 respondentů, bylo zjištěno, že motivace seniorů k účasti na vzdělávání je v první řadě snaha získat nové poznatky a informace, což uvedli všichni (100%) respondenti. Potřeba se udržet v dobré psychické kondici byla důvodem pro účast na vzdělávacích aktivitách u více než 98% respondentů.

Obecně lze tedy říci, že celoživotní vzdělávání dospělých pozitivně ovlivňuje zdraví a kvalitu života. Vyšší úroveň vzdělání je spojena s větším pocitem štěstí, životní spokojeností, sebeúctou a se sníženým rizikem deprese. Různé formy celoživotního vzdělávání dospělých mohou fungovat lépe v různých etapách lidského života. Z výzkumu mezi staršími dospělými vyplynulo, že vzdělávací kurzy zvýšily kvalitu života tím, že poskytly mentální stimulaci a příležitost sociálních interakcí. Kvalitativní studie obvykle informují o psychosociálních výhodách vzdělávání seniorů, kteří jsou zapojeni do komunity ostatních lidí prostřednictvím vzdělávání. Průzkum u dospělých, kteří se zúčastnili nějaké formy celoživotního vzdělávání dospělých v Číně, poukázovaly na zlepšení psychického fungování, pozitivní vliv na duševní zdraví a odolnost ve srovnání s kontrolní skupinou. V roce 2012 byl proveden výzkum financovaný Evropskou unií, který deklaroval u 84% dospělých studentů pozitivní změny v oblasti životní spokojenosti (well-being) a u 83% pozitivní vliv na kvalitu jejich života. Z celkového počtu 115 zemí, které reagovalo na dotazník UNESCO, celkem 102 zemí, tj. 89% uznává, že celoživotní vzdělávání dospělých *přispívá hodně* ke kvalitě života a zdraví obyvatelstva. (UNESCO, 2016, str. 72-77)

Dle OSN je jeden ze tří okruhů, kterými se definuje kvalita života také vzdělání národa. Porovnává kvalitu života s kvalitou vzdělání. Bere v potaz primární gramotnost, tedy počet negramotných obyvatel státu a sekundární gramotnost, to je počet lidí, kteří ovládají cizí jazyk. Někdy se uvádí také třetí gramotnost – schopnost lidí pracovat s IT technologiemi. Dalším znakem vzdělanosti národa, který je předpokladem kvality života, je počet maturantů a vysokoškolsky vzdělaných lidí. (Čepelová, 2016, str. 28) Vzdělávání představuje systém tradičních hodnot, vzorců chování a norem společnosti, a jejichž

osvojení společnost považuje za nevyhnutelné pro její fungování. Vlastní realizace edukace je dle Vaňurové a Mühlpachera (2005, str. 36) odrazem kultury dané společnosti.

UNESCO ve svém výzkumu GRALE z roku 2016 zjistilo, že většina zemí má vymezené zdravotnictví a vzdělávání s vlastními oddělenými právní předpisy a rozpočty. Ze 115 zemí jich 49 uvedlo, že špatná mezirezortní spolupráce zabraňuje tomu, aby mělo celoživotní vzdělávání větší přínos pro zdraví a kvalitu života obyvatelstva. Pouze jedna třetina zemí (celkem 40) uvedla, že má mezirezortní nebo koordinační plán napříč jednotlivými rezorty, který podporuje celoživotní vzdělávání tak, aby přispívalo k osobní pohodě a zdraví obyvatelstva. Pouhých 20 % všech zemí uvedlo, že osvětová zařízení, zdravotnická zařízení, nevládní organizace a soukromý sektor spolupracují účinně a úspěšně na programech celoživotního vzdělávání dospělých. Největší účinnost této spolupráce (31 %) vykazují arabské státy. V Severní Americe a západní Evropě 30 % států uvedlo, že efektivně a úspěšně spolupracují jednotlivé organizace. Střední a východní Evropa má nejnižší míru efektivity spolupráce, jen 12%. Vzhledem k tomu, že ve všech státech představují výdaje na zdraví a vzdělávání hlavní rozpočtovou položku je s podivem, jak málo jednotlivé státy upřednostňují rozpočet, který by zahrnoval náklady na vzdělávání, které má prokazatelné účinky na zdraví obyvatelstva. (UNESCO, 2016, str. 79-80)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Cílem diplomové práce je zjištění míry celkové spokojenosti seniorů v jednotlivých oblastech jejich života a zjištění rozdílů v subjektivním vnímání osobní pohody u seniorů ve vztahu na participaci na dalším vzdělávání. Praktická část je zaměřena na zjištění o jaký typ vzdělávání mají senioři zájem, zda je toto vzdělání pro ně cenově dostupné, zda jsou senioři o možnostech vzdělávání dostatečně informováni. Empirická část se tedy zabývá hypotézami, že senioři, kteří vzdělávací kurzy navštěvují, či navštěvovali, vnímají kvalitu svého života pozitivněji než ostatní senioři, kteří na vzdělání neparticipují. Že úroveň dosaženého vzdělání má vliv na rozhodnutí seniora účastnit se i dalšího vzdělávání. Dále pak, že jsou to právě psychické bariéry, které jsou důvodem neúčasti na vzdělávání. Vzhledem k tomu, že tato diplomová práce chce potvrdit, či vyvrátit tato tvrzení a na základě stanoveného výzkumného cíle byl zvolen *kvantitativní výzkum*.

4.1 Technika výzkumu a definice proměnných

Jako výzkumná metoda pro sběr dat je použit český dotazník kvality života SQUALA, který byl dle Dragomerické (2006, str. 11) použit u velkého množství vymezených skupin, existují pro něj orientační populační normy a také zahrnuje do hodnocení kvality života hodnotové preference jedince, které jsou často opomíjeny. Tento dotazník je v souladu s definicí WHO, která zdůrazňuje, že kvalitu života nelze ztotožnit s životním postavením člověka, ale s tím, jak člověk tuto svou situaci hodnotí. Část dotazníku je modifikována dle výzkumu Rabušiče, (2006) *Vzdělávání dospělých v předseniorském a v seniorském věku*. Výsledný dotazník s názvem *Dotazník kvality života* je rozdělen do čtyř částí.

Úvodní část obsahuje ubezpečení o tom, že vyplnění dotazníku je anonymní, důvěrné a získaná data nebudou použita ke komerčním účelům. V první části, která má 8 otázek, jsou demografické údaje.

Operacionalizací pojmu *senior* je jedinec ve věku 65 let a více. Indikátorem je odpověď v dotazníku na otázku číslo 2 *Kolik vám je let*. Jako intervenující proměnné jsou pak pohlaví (otázka číslo 1), bydliště (otázka číslo 3) a skutečnost, zda je senior ekonomicky aktivní. Tedy odpovědi na otázky číslo 5 až 7.

Druhá část dotazníku, která je věnována kvalitě života, je členěna do pěti dimenzí kvality života.

Tabulka 1 Přehled jednotlivých dimenzí a položek SQUALA

Dimenze	ř.č.	Položky
abstraktní hodnoty	14	pocit bezpečí
	16	spravedlnost
	17	svoboda
	18	krása a umění
	19	pravda
zdraví	1	zdraví
	2	fyzická soběstačnost
	3	psychická pohoda
	9	péče o sebe sama
blízké vztahy	6	rodinné vztahy
	10	láska
	11	sexuální život
volný čas	5	spánek
	7	vztahy s ostatními
	12	odpočinek
	13	koníčky
základní potřeby	4	prostředí a bydlení
	20	peníze
	21	jídlo

Další definice proměnných:

Participace na vzdělávání

Čtvrtá část dotazníku se vztahuje k otázkám na vzdělávání. Indikátorem *Participace na vzdělávání* je odpověď na jednu z otázek pod číslem 11 až 16, které jsou otázkami na účast ve vzdělávání na kurzu týkajícího se náplně práce, jazykovém kurzu, kurzu práce na PC, kurzu pro osobní rozvoj, trávení volného času či jiné vzdělávací aktivitě v posledních 12 měsících. Jde o nominální proměnnou, která může nabývat pouze dvou hodnot *Ano*, *Ne*. Ve výzkumné otázce číslo 2 jde o nezávisle proměnnou a ve výzkumné otázce číslo 1 a 3 závisle proměnnou.

Celkové subjektivní vnímání kvality života (závisle proměnná)

Vyjádření průměrnou hodnotou odpovědi na otázku číslo 9 o důležitosti jednotlivých oblastí v rozsahu 5-nezbytné, 4-velmi důležité, 3-středně důležité, 2-málo důležité, 1-bezvýznamné a odpovědi na otázku číslo 10 o spokojenosti v oblastech života v rozsahu 5-zcela spokojen/a, 4-velmi spokojena, 3-spíše nespokojena, 2-nespokojena, 1-velmi zklamána. Jednotlivé oblasti jsou popsány výše v tabulce 1 Přehled jednotlivých dimenzí a položek SQUALA. Jde o metrickou proměnnou.

Subjektivní vnímání kvality života v oblasti zdraví (závisle proměnná)

Vyjádření této metrické proměnné je průměrnou hodnotou na otázku číslo 9 v dimenzi *zdraví* o důležitosti jednotlivých oblastí v rozsahu 5-nezbytné, 4-velmi důležité, 3- středně důležité, 2-málo důležité, 1-bezvýznamné a odpovědi na otázku číslo 10 o spokojenosti v oblastech života v dimenzi *zdraví* v rozsahu 5-zcela spokojen/a, 4-velmi spokojena, 3-spíše nespokojena, 2-nespokojena, 1-velmi zklamána. Jednotlivé oblasti jsou popsány výše v tabulce 1 Přehled jednotlivých dimenzí a položek SQUALA.

Subjektivní vnímání kvality života v oblasti volného času (závisle proměnná)

Vyjádření této metrické proměnné je průměrnou hodnotou na otázku číslo 9 v dimenzi *volný čas* o důležitosti jednotlivých oblastí v rozsahu 5-nezbytné, 4-velmi důležité, 3- středně důležité, 2-málo důležité, 1-bezvýznamné a odpovědi na otázku číslo 10 o spokojenosti v oblastech života v dimenzi *volný čas* v rozsahu 5-zcela spokojen/a, 4-velmi spokojena, 3-spíše nespokojena, 2-nespokojena, 1-velmi zklamána. Jednotlivé oblasti jsou popsány výše v tabulce 1 Přehled jednotlivých dimenzí a položek SQUALA.

Subjektivní vnímání kvality života v oblasti základních potřeb (závisle proměnná)

Vyjádření této metrické proměnné je průměrnou hodnotou na otázku číslo 9 v dimenzi *základní potřeby* o důležitosti jednotlivých oblastí v rozsahu 5-nezbytné, 4-velmi důležité, 3- středně důležité, 2-málo důležité, 1-bezvýznamné a odpovědi na otázku číslo 10 o spokojenosti v oblastech života v dimenzi *základní potřeby* v rozsahu 5-zcela spokojen/a, 4- velmi spokojena, 3-spíše nespokojena, 2-nespokojena, 1-velmi zklamána. Jednotlivé oblasti jsou popsány výše v tabulce 1 Přehled jednotlivých dimenzí a položek SQUALA.

Úroveň dosaženého vzdělání (nezávisle proměnná)

Indikátorem této ordinální proměnné jsou odpovědi na otázku číslo 4 na ukončené vzdělání respondenta: Základní, střední bez maturity, střední s maturitou, vysokoškolské.

Budoucí participace na vzdělávání (závisle proměnná)

Odpověď na otázku číslo 17 na plánovanou účast v některém z kurzu v příštích 12 měsících je indikátorem této nominální proměnné.

Psychické bariéry (nezávisle proměnná)

Odpověď na otázku číslo 18 v položce *Účast ve vzdělávacích kurzech nebo školeních pro mě nemá smysl a Mám obavy, že bych to nezvládl/a* jsou indikátorem této nominální proměnné. Sečteny budou odpovědi Souhlasím a Spíše souhlasím a odpovědi Nesouhlasím a Spíše nesouhlasím.

Finanční bariéry (nezávisle proměnná)

Odpověď na otázku číslo 18 v položce *Nemám momentálně dostatek finančních prostředků* je indikátorem této nominální proměnné. Sečteny budou odpovědi Souhlasím a Spíše souhlasím a odpovědi Nesouhlasím a Spíše nesouhlasím

Nedostatečná nabídka vhodných kurzů (nezávisle proměnná)

Odpověď na otázku číslo 18 v položce *Není dost vhodných kurzů samotných* je indikátorem této nominální proměnné. Sečteny budou odpovědi Souhlasím a Spíše souhlasím a odpovědi Nesouhlasím a Spíše nesouhlasím

Nedostatečná informovanost o vhodných kurzech (nezávisle proměnná)

Odpověď na otázku číslo 18 v položce *Neexistuje dostatek informací o vhodných vzdělávacích kurzech* je indikátorem této nominální proměnné. Sečteny budou odpovědi Souhlasím a Spíše souhlasím a odpovědi Nesouhlasím a Spíše nesouhlasím

Hodnocení vlastní finanční situace (nezávisle proměnná)

Indikátorem této ordinální proměnné je odpověď na otázku číslo 8 *Jak by jste v porovnání s ostatními rodinami hodnotil/a svou finanční situaci a hmotné zabezpečení* v rozsahu 1- výrazně nadprůměrně, 2-mírně nadprůměrně, 3-průměrně, 4-mírně podprůměrně, 5- výrazně podprůměrně.

Dotazník je distribuován v tištěné podobě a dále je možné jej vyplnit elektronicky on-line na adrese <https://goo.gl/forms/77Zel6IEH74dbFM53>

4.2 Výzkumné otázky a stanovení hypotéz

Výzkumná otázka č. 1. Má dosažené vzdělání vliv na účasti ve vzdělávání v seniorském věku?

H1a Předpokládáme, že na účast ve vzdělávání seniorů má vliv dosažená úroveň vzdělání

H1b Předpokládáme, že se zvyšujícím se vzděláním poroste míra budoucí participace na vzdělávání

Výzkumná otázka č. 2. Má participace na vzdělávání v seniorském věku vliv na subjektivní vnímání kvality života?

H2a Předpokládáme, že participace na vzdělávání v seniorském věku má vliv na celkové subjektivní vnímání kvality života

H2b Předpokládáme, že participace na vzdělávání v seniorském věku má vliv na subjektivní vnímání kvality života v oblasti zdraví

H1c Předpokládáme, že participace na vzdělávání v seniorském věku má vliv na subjektivní vnímání kvality života v oblasti volného času

Výzkumná otázka č. 3. Jaké jsou bariéry v účasti seniorů na dalším vzdělávání?

H3a Předpokládáme, že důvodem neúčasti na vzdělávání jsou psychické bariéry.

H3b Předpokládáme, že důvodem neúčasti na vzdělávání jsou finanční bariéry.

H3c Předpokládáme, že důvodem neúčasti na vzdělávání je nedostatečná nabídka vhodných kurzů

H3d Předpokládáme, že důvodem neúčasti na vzdělávání je nedostatečná informovanost o vhodných kurzech

Výzkumná otázka č. 4. Existuje souvislost mezi subjektivním vnímáním kvality života a hodnocením vlastní finanční situace seniora?

H4 Předpokládáme, že v hodnocení vlastní finanční situace seniora a subjektivním vnímáním kvality života v oblasti základních potřeb je vztah

4.3 Způsob zpracování dat

Data získaná prostřednictvím dotazníku vyplňovanému elektronicky, je automaticky importováno do tabulky programu Microsoft Excel a data získaná prostřednictvím tištěného dotazníku jsou do tohoto programu zaznamenána ručně. Vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření je provedeno také v programu Microsoft Excel. Výsledky šetření jsou popsány a graficky znázorněny.

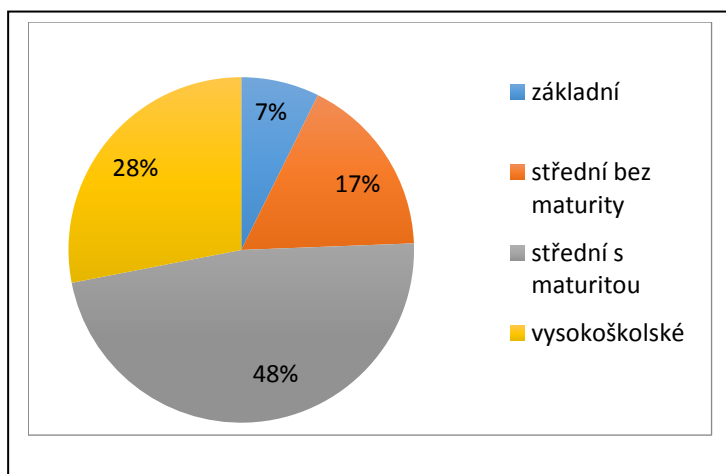
4.4 Výzkumný soubor

Základním souborem jsou všichni lidé ve věku 65 let a výše, tedy lidé, kteří odpovídají operacionalizaci pojmu *senior*. Výběr respondentů byl záměrný dostupný, neboť výzkumným souborem jsou osoby seniorského věku. Tištěný dotazník byl předložen respondentům, kteří jsou klienty Domova pro seniory Podpěrova, p.o., kde jsem absolvovala odbornou praxi. Dále elektronicky vyplňovali dotazníky mnou oslovení senioři z řad mých příbuzných a přátel s prosbou o předání tohoto dotazníku dalším, jim známým respondentům.

Na dotazník odpovědělo celkem 114 respondentů, 29 mužů a 85 žen. Průměrný věk všech respondentů byl 69,62 let. Nejvíce respondentů (48%) mělo ukončené středoškolské vzdělání s maturitou, pak 35 respondentů (28%) mělo vysokoškolské vzdělání, 20 respondentů (7%) mělo středoškolské vzdělání bez maturity a jen 6 respondentů (tedy 7%) bylo se základním vzděláním.

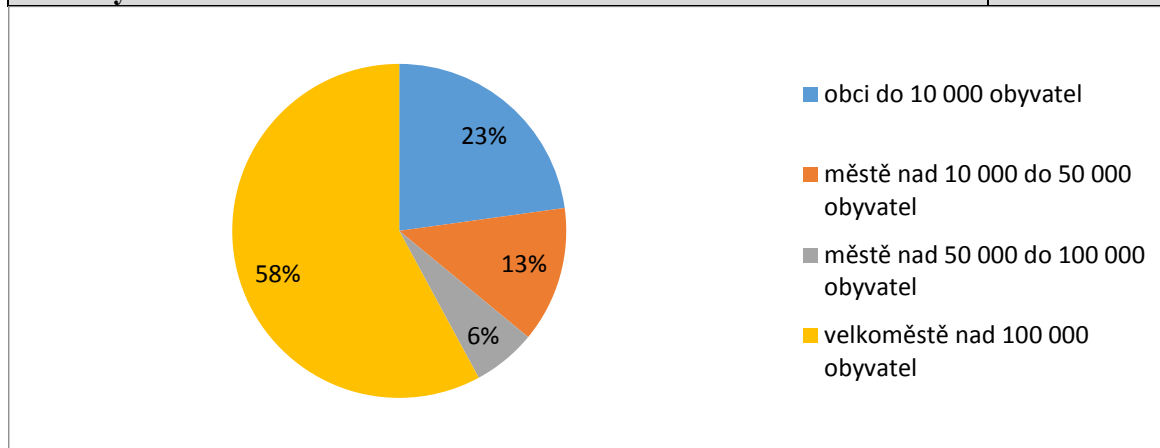
Tabulka 2 Struktura respondentů dle dokončeného vzdělání

Ukončené vzdělání	Počet
Základní	6
Střední bez maturity	20
Střední s maturitou	53
Vysokoškolské	35
Celkový součet	114

Tabulka 3 Struktura respondentů dle bydliště

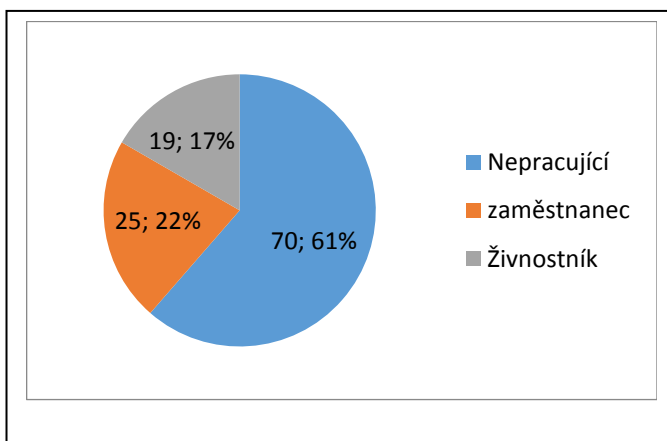
Bydliště	Počet
V obci do 10 000 obyvatel	26
Ve městě nad 10 000 do 50 000 obyvatel	15
Ve městě nad 50 000 do 100 000 obyvatel	7
Ve velkoměstě nad 100 000 obyvatel	66
Celkový součet	114

Nejvíce respondentů, celkem 66 (58%) bydlelo ve velkoměstě, pak 26 respondentů (23%) bydlelo v malé obci do 10 000 obyvatel, 15 respondentů (13%) ve městě do 50 tis. obyvatel a 7 respondentů (6%) bydlelo ve městě do 100 000 obyvatel.

Tabulka 4 Ekonomická aktivita respondentů

Ekonomická aktivita	Počet
Nepracující	70
V zaměstnaneckém poměru	25
Živnostník	19
Celkový součet	114

Celkem 70 respondentů (tj. 61%) nepracovala, z toho 6 respondentů byli poživateli invalidního důchodu a ostatní byli důchodci. 25 respondentů bylo stále v zaměstnaneckém poměru (tj. 22%) a 19 respondentů (tj. 17%) byli živnostníci.

5 VYHODNOCENÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

Z celkového počtu 114 respondentů participaci na vzdělávání deklarovalo 48,28% mužů (14 respondentů) a 68,24% žen (58 respondentů), což je celkem 63,16% všech respondentů (72 respondentů). Nejvíce respondentů (38,60% tj. 44 respondentů) se zúčastnilo 1 kurzu. Pak 18,42% respondentů, tj. 21 respondentů, se zúčastnilo 2 kurzů. Třech a více kurzů se zúčastnilo jen 6,14% respondentů. 42 respondentů (tj. téměř 37%) uvedlo, že se žádné formy vzdělávání za posledních 12 měsíců nezúčastnilo. Z toho bylo 51,72% mužů (15 respondentů) a 31,76% žen (27 respondentů).

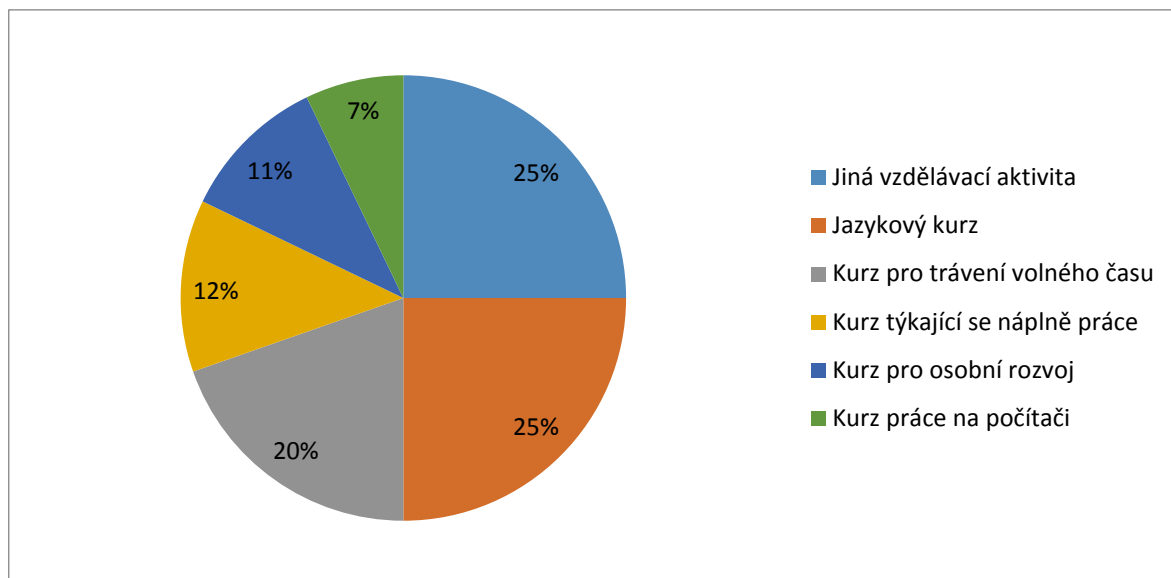
Tabulka 5 Participace na vzdělávání – genderový přehled

Participace na vzdělávání	Muž		Žena		Celkem	
Ne	15	51,72%	27	31,76%	42	36,84%
1x	10	34,48%	34	40,00%	44	38,60%
2x	4	13,79%	17	20,00%	21	18,42%
3x			3	3,53%	3	2,63%
4x			3	3,53%	3	2,63%
5x			1	1,18%	1	0,88%
	29	100,00%	85	100,00%	114	100,00%

Z hlediska typů navštěvovaných kurzů, převažovala účast v jazykovém kurzu společně s jinou vzdělávací aktivitou, shodně oba typy v 25%. Téměř 20% respondentů navštívilo kurz pro trávení volného času, pak 12,5% respondentů navštívilo kurz týkající se náplně práce. Skoro 11% respondentů navštívilo kurz pro osobní rozvoj a na posledním místě (pouze v 7%) byla účast na kurzu práce na počítači.

Tabulka 6 Typy navštívených kurzů

Jiná vzdělávací aktivita	28	25,00%
Jazykový kurz	28	25,00%
Kurz pro trávení volného času	22	19,64%
Kurz týkající se náplně práce	14	12,50%
Kurz pro osobní rozvoj	12	10,71%
Kurz práce na počítači	8	7,14%
	112	100,00%

Dále bylo provedeno genderové porovnání respondentů. Téměř shodně, polovina mužů se v posledních 12 měsících nějaké formy vzdělávání účastnila, druhá polovina se neúčastnila. Ale 72% mužů (21 respondentů) do budoucna další vzdělávání neplánuje. Oproti tomu ženy, které se v minulosti vzdělávání účastnily (65%) se také téměř ve shodném počtu (68%) plánují účastnit nějaké formy vzdělávání také do budoucna.

Tabulka 7 Genderové porovnání respondentů dle participace na vzdělávání

Budoucí participace	Ano		Ne		Celkem	
Muž	8	27,59%	21	72,41%	29	100,00%
Žena	55	64,71%	30	35,29%	85	100,00%
Participace	Ano		Ne		Celkem	
Muž	14	48,28%	15	51,72%	29	100,00%
Žena	58	68,24%	27	31,76%	85	100,00%

Tabulka 8 Hodnocení kvality života v dimenzi *Zdraví*

Důležitost	zdraví		soběstačnost		psychická pohoda		péče o sebe sama	
Bezvýznamné					3	2,63%		
Málo důležité								
Středně důležité			8	7,02%	13	11,40%	11	9,65%
Velmi důležité	26	22,81%	33	28,95%	60	52,63%	41	35,96%
Nezbytné	88	77,19%	73	64,04%	38	33,33%	62	54,39%
	114	100,00%	114	100,00%	114	100,00%	114	100,00%

Spokojenost	zdraví		soběstačnost		psychická pohoda		péče o sebe sama	
Velmi zklamán	1	0,88%					1	0,88%
Nespokojen	4	3,51%	1	0,88%	4	3,51%	3	2,63%
Spíše spokojen	37	32,46%	41	35,96%	48	42,11%	13	11,40%
Velmi spokojen	49	42,98%	54	47,37%	43	37,72%	58	50,88%
Zcela spokojen	23	20,18%	18	15,79%	19	16,67%	39	34,21%
	114	100,00%	114	100,00%	114	100,00%	114	100,00%

Názor na důležitost zdraví v životě respondentů je v této oblasti jednotný. Téměř všichni respondenti (99%) považují celkově své zdraví za důležité. Pouze 3 (tj. 0,66% ze všech 456 možných odpovědí) uvedli, že psychickou pohodu považují za bezvýznamnou. Kolem 90 % respondentů považují jednotlivé položky z dimenze Zdraví za velmi důležité až nezbytné. Kolem 10% pak považují tuto oblast za středně důležitou. Nejčastěji (modus jednotlivých odpovědí) považují své zdraví za nezbytné (v 77%), obdobně jako soběstačnost (v 64%), psychickou pohodu považují nejčastěji za velmi důležitou (v 53%) a také schopnost postarat se sám o sebe nejčastěji považují za nezbytnou (v 54%).

Respondenti dále hodnotili spokojenost v této dimenzi. Při rozdělení odpovědí na záporné – tj. nespokojen a zklamán, a kladné – tj. spíše, velmi a zcela spokojen, pak ze 456 možných odpovědí je pouze 14 odpovědí (tj. 3,07%) záporných, tedy odpovědí *nespokojen a zklamán*. Lze tedy konstatovat, že téměř všichni (97% respondentů) jsou v dimenzi *Zdraví* ve svém životě spokojeni. Nejčastěji (modus jednotlivých odpovědí) byli respondenti velmi spokojeni v oblasti zdraví (v 43%), soběstačnosti (v 47%) a v péči o sebe sama (v 51%) a nejčastěji byli spíše spokojeni s psychickou pohodou (v 42%).

Tabulka 9 Hodnocení kvality života v dimenzi *Volný čas*

Důležitost	spánek		Vztahy s ostatními lidmi		odpočinek		koníčky	
Bezvýznamné								
Málo důležité			10	8,77%	26	22,81%	8	7,02%
Středně důležité	23	20,18%	20	17,54%	20	17,54%	34	29,82%
Velmi důležité	62	54,39%	71	62,28%	60	52,63%	47	41,23%
Nezbytné	29	25,44%	13	11,40%	8	7,02%	25	21,93%
	114	100,00%	114	100,00%	114	100,00%	114	100,00%

Spokojenost	spánek		Vztahy s ostatními lidmi		odpočinek		koníčky	
Zklamán	2	1,75%	3	2,63%				
Nespokojen	1	0,88%	7	6,14%	2	1,75%	8	7,02%
Spíše spokojen	33	28,95%	26	22,81%	15	13,16%	23	20,18%
Velmi spokojen	50	43,86%	71	62,28%	74	64,91%	65	57,02%
Zcela spokojen	28	24,56%	7	6,14%	23	20,18%	18	15,79%
	114	100,00%	114	100,00%	114	100,00%	114	100,00%

Také dimenzi *Volný čas* většina respondentů (v 90%) považuje za důležitou, pouze v 10% (44 odpovědí z 456 možných) považují jednotlivé oblasti za málo důležité. Ani v jednom případě neodpověděli respondenti, že by některou oblast považovali za bezvýznamnou. Respondenti nejčastěji (modus jednotlivých odpovědí) považovali za velmi důležité všechny oblasti v dimenzi *Volný čas*. Dobrý spánek v 54 %, možnost odpočívat ve volném čase v 53%, mít čas na své koníčky v 41% a vztahy s ostatními lidmi v 62%. Dobrý spánek za nezbytný považovalo 25% respondentů, čas na koníčky považovali v 22 % respondenti za nezbytný.

Respondenti dále hodnotili spokojenost v této dimenzi. Při rozdělení odpovědí na záporné – tj. nespokojen a zklamán, a kladné – tj. spíše, velmi a zcela spokojen, pak ze 456 možných odpovědí je pouze 20 odpovědí (tj. 4%) záporných, tedy odpovědí *nespokojen a zklamán*. Lze tedy konstatovat, že 90% respondentů je v dimenzi *Volný čas* ve svém životě spokojeno. Nejčastěji (modus jednotlivých odpovědí) byli respondenti velmi spokojeni s dobrým spánkem (v 44%), se vztahy s ostatními lidmi (v 62%) s možností odpočinku ve volném čase (v 65%) a s možností realizovat své koníčky ve volném čase (v 57%).

Tabulka 10 Hodnocení kvality života v dimenzi *Základní potřeby*

<i>Důležitost</i>	prostředí a bydlení		peníze		jídlo	
Bezvýznamné	6	5,26%			3	2,63%
Málo důležité	3	2,63%	5	4,39%	11	9,65%
Středně důležité	21	18,42%	20	17,54%	37	32,46%
Velmi důležité	76	66,67%	71	62,28%	54	47,37%
Nezbytné	8	7,02%	18	15,79%	9	7,89%
	114	100,00%	114	100,00%	114	100,00%

<i>Spokojenost</i>	prostředí a bydlení		peníze		jídlo	
Zklamán	3	2,63%	3	2,63%	3	2,63%
Nespokojen	9	7,89%	14	12,28%	2	1,75%
Spíše spokojen	12	10,53%	16	14,04%	14	12,28%
Velmi spokojen	53	46,49%	75	65,79%	78	68,42%
Zcela spokojen	37	32,46%	6	5,26%	17	14,91%
	114	100,00%	114	100,00%	114	97,37%

V dimenzi *Základní potřeby* považují respondenti za málo důležité a bezvýznamné jednotlivé oblasti jen v 6% (28 odpovědí z 456 možných). Prostředí, bydlení, peníze a jídlo tedy v 94% odpovědí považovali respondenti za důležité. Také v této dimenzi považovali respondenti nejčastěji (modus jednotlivých odpovědí) jednotlivé oblasti za velmi důležité. Prostředí a bydlení v 67%, peníze považovali za velmi důležité v 62% a dobré jídlo v 47%.

Respondenti dále hodnotili spokojenost v této dimenzi. Při rozdělení odpovědí na záporné – tj. nespokojen a zklamán, a kladné – tj. spíše, velmi a zcela spokojen, pak ze 456 možných odpovědí je 34 odpovědí (tj. 7,5%) záporných, tedy odpovědí *nespokojen a zklamán*. Lze tedy konstatovat, že 92,5% respondentů je v dimenzi *Základní potřeby* spokojeno. Nejčastěji (modus jednotlivých odpovědí) byli respondenti velmi spokojeni s prostředím a bydlením (v 46%), s penězi (v 66%) a s jídlem (v 68%).

Tabulka 11 Hodnocení kvality života v dimenzi *Blízké vztahy*

Důležitost	rodinné vztahy		láska		sexuální život		děti	
Bezvýznamné					16	14,04%	12	10,53%
Málo důležité	1	0,88%	12	10,53%	26	22,81%	9	7,89%
Středně důležité	17	14,91%	24	21,05%	16	14,04%	21	18,42%
Velmi důležité	65	57,02%	53	46,49%	42	36,84%	52	45,61%
Nezbytné	31	27,19%	25	21,93%	14	12,28%	20	17,54%
	114	100,00%	114	100,00%	114	85,96%	114	100,00%

Spokojenost	rodinné vztahy		láska		sexuální život		děti	
Zklamán	6	5,26%	3	2,63%	7	6,14%	6	5,26%
Nespokojen	6	5,26%	3	2,63%	11	9,65%	12	10,53%
Spíše spokojen	19	16,67%	29	25,44%	33	28,95%	5	4,39%
Velmi spokojen	42	36,84%	39	34,21%	43	37,72%	53	46,49%
Zcela spokojen	41	35,96%	40	35,09%	20	17,54%	38	33,33%
	114	89,47%	114	100,00%	114	100,00%	114	100,00%

V dimenzi *Blízkých vztahů* považuje 37% respondentů (42) sexuální život za málo důležitý a bezvýznamný a 18% respondentů považuje za bezvýznamné a málo důležité mít a vychovávat děti. V celkovém hodnocení 83% odpovědí považuje tuto dimenzi za důležitou. Rodinné vztahy považuje za důležité 99% respondentů, 90,5 % považuje za důležité být milován a milovat, sexuální život za důležitý považuje jen 63% respondentů a mít a vychovávat děti 82%. V této dimenzi jsou nejčastěji (modus jednotlivých odpovědí) jednotlivé oblasti považovány za velmi důležité.

Hodnocení spokojenosti v této dimenzi při rozdělení odpovědí na záporné – tj. nespokojen a zklamán, a kladné – tj. spíše, velmi a zcela spokojen, pak ze 456 možných odpovědí je 54 odpovědí (tj. 12%) záporných, tedy odpovědí *nespokojen a zklamán*. Lze tedy konstatovat, že skoro 88% respondentů je v dimenzi *Blízké vztahy* spokojeno. Nejčastěji (modus jednotlivých odpovědí) byli respondenti velmi spokojeni s rodinnými vztahy v 37%, se sexuálním životem v 38%, s dětmi v 46% a v oblasti lásky pak byli nejčastěji zcela spokojeni, a to v 35%.

Tabulka 12 Hodnocení kvality života v dimenzi *Abstraktní hodnoty*

<i>Důležitost</i>	bezpečí		spravedlnost		svoboda		krása a umění		pravda	
Bezvýznamné			9	0,07895	6	0,05263	9	0,07895	6	0,05263
Málo důležité	5	4,39%	12	10,53%	6	5,26%	7	6,14%	14	12,28%
Středně důležité	14	12,28%	14	12,28%	24	21,05%	36	31,58%	20	17,54%
Velmi důležité	47	41,23%	59	51,75%	36	31,58%	57	50,00%	63	55,26%
Nezbytné	48	42,11%	20	17,54%	42	36,84%	5	4,39%	11	9,65%
	114	100,00%	114	100,00%	114	100,00%	114	100,00%	114	100,00%

<i>Spokojenost</i>	bezpečí		spravedlnost		svoboda		krása a umění		pravda	
Zklamán			4	3,51%	4	3,51%	4	3,51%	4	3,51%
Nespokojen			2	1,75%			8	7,02%		
Spíše spokojen	13	11,40%	17	14,91%	26	22,81%	21	18,42%	23	20,18%
Velmi spokojen	48	42,11%	67	58,77%	41	35,96%	60	52,63%	42	36,84%
Zcela spokojen	53	46,49%	24	21,05%	43	37,72%	21	18,42%	45	39,47%
	114	100,00%	114	100,00%	114	100,00%	114	100,00%	114	100,00%

V dimenzi *Abstraktní hodnoty* považují respondenti za málo důležité a bezvýznamné jednotlivé oblasti v 16% (74 odpovědí z 456 možných). Bezpečí, spravedlnost, svobodu, krásu, umění a pravdu tedy v 84% odpovědí považovali respondenti za důležité. V této dimenzi považovali respondenti nejčastěji (modus jednotlivých odpovědí) za velmi důležité oblasti spravedlnost v 52%, krásu a umění v 50% a pravdu v 55%. Nejčastěji za nezbytné považovali bezpečí, a to v 42%, a svobodu v 37%.

Respondenti dále hodnotili spokojenost v této dimenzi. Při rozdělení odpovědí na záporné – tj. nespokojen a zklamán, a kladné – tj. spíše, velmi a zcela spokojen, pak ze 456 možných odpovědí je 26 odpovědí (tj. 5,7%) záporných, tedy odpovědí *nespokojen a zklamán*. Lze tedy konstatovat, že 94,3% respondentů je v dimenzi *Abstraktní hodnoty* spokojeno. Nejčastěji (modus jednotlivých odpovědí) byli respondenti zcela spokojeni v oblasti bezpečí (v 46%), v oblasti svobody (v 38%) a v oblasti pravdy (v 39%). Nejčastěji velmi spokojeni byli se spravedlností (v 59%), s oblastí krásy a umění (v 53%) a s jídlem (v 68%).

5.1 Vztah mezi účastí na vzdělávání a dosaženým stupněm vzdělání

Výzkumná otázka č. 1. Má dosažené vzdělání vliv na účasti ve vzdělávání v seniorském věku?

H1a Předpokládáme, že na účast ve vzdělávání seniorů má vliv dosažená úroveň vzdělání

Vzhledem k tomu, že máme rozhodnout, zda existuje souvislost mezi účastí na vzdělávání a ukončeném vzdělání, byl pro výpočet zvolen test dobré shody Chí-kvadrát. Podmínkou pro oprávněnost použití tohoto testu je, že očekávané četnosti musí být ve více než 20% polí kontingenční tabulky větší než 5 a žádná z očekávaných četností nesmí být menší než jedna. Tyto podmínky byly splněny. Byly stanoveny tyto statistické hypotézy:

H₀ Mezi dosaženým stupněm vzdělání a účastí na vzdělávání neexistuje souvislost

H_A Mezi dosaženým stupněm vzdělání a účastí na vzdělávání existuje souvislost

Tabulka 13 Účast na vzdělávání dle dosaženého stupně vzdělání

Participace na vzdělávání			
Ukončené vzdělání	Ne	Ano	Celkem
Základní	5	1	6
Střední bez maturity	12	8	20
Střední s maturitou	20	33	53
Vysokoškolské	5	30	35
Celkový součet	42	72	114

Byla sestavena tabulka očekávaných četností a vypočtena hodnota p v excelu.

Tabulka 14 Očekávané četnosti respondentů participujících na vzdělávání

Očekávané četnosti participace na vzdělávání			
Ukončené vzdělání	Ne	Ano	Celkem
Základní	2,210526316	3,789473684	
Střední bez maturity	7,368421053	12,63157895	
Střední s maturitou	19,52631579	33,47368421	
Vysokoškolské	12,89473684	22,10526316	
Celkový součet			114

$p = 0,000471379$ **CHI TEST**

Testování bylo provedeno na hladině významnosti $\alpha = 0,05$. Vzhledem k tomu, že hodnota signifikance p je nižší než 0,05 tak *odmítáme nulovou hypotézu*.

Hypotéza, že na účast ve vzdělávání seniorů má vliv dosažená úroveň vzdělání, **byla verifikována**.

H_{2b} Předpokládáme, že se zvyšujícím se vzděláním poroste míra budoucí participace na vzdělávání

Vzhledem k tomu, že máme rozhodnout, zda existuje souvislost mezi budoucí participací na vzdělávání a ukončeném vzdělání, byl pro výpočet zvolen test dobré shody Chí-kvadrát, pro který byly splněny podmínky. Byly stanoveny tyto statistické hypotézy:

H₀ Mezi dosaženým stupněm vzdělání a budoucí účasti na vzdělávání neexistuje souvislost

H_A Mezi dosaženým stupněm vzdělání a budoucí účasti na vzdělávání existuje souvislost

Tabulka 15 Počet respondentů, kteří plánují budoucí participaci na vzdělávání

Plánovaná budoucí participace			
Ukončené vzdělání	Ano	Ne	Celkem
Základní	1	5	6
střední bez maturity	5	15	20
střední s maturitou	33	20	53
Vysokoškolské	24	11	35
Celkový součet	63	51	114

Tabulka 16 Očekávané četnosti respondentů plánujících budoucí participaci na vzdělávání

Očekávané četnosti budoucí participace			
Ukončené vzdělání	Ano	Ne	Celkem
Základní	3,315789	2,684211	
střední bez maturity	11,05263	8,947368	
střední s maturitou	29,28947	23,71053	
Vysokoškolské	19,34211	15,65789	
Celkový součet			114

$p = 0,002210702$

CHI TEST

Testování bylo provedeno na hladině významnosti $\alpha = 0,05$. Vzhledem k tomu, že hodnota signifikance p je nižší než 0,05 tak *odmítáme nulovou hypotézu*.

Hypotéza, že na budoucí participaci na vzdělávání seniorů má vliv dosažená úroveň vzdělání, **byla verifikována**.

Podmínka použití této analýzy rozptylu byla testována pomocí F-testu (Fischerův-Snedecorův test). Pomocí testového kritéria F se testuje nulová hypotéza o rovnosti rozptylu v obou skupinách. Vypočítaná hodnota $F = 1,115$ byla srovnána s kritickou hodnotou $F_{0,05}(71;41) = 1,59$. Vzhledem k tomu, že vypočítaná hodnota je menší než hodnota kritická, mezi rozptyly v obou skupinách nejsou statisticky významné rozdíly a použití výpočtu ANOVA bylo tedy oprávněné.

V programu Excel byl proveden výpočet ANOVA s těmito výsledky:

Anova: jeden faktor

Faktor				
<i>Výběr</i>	<i>Počet</i>	<i>Součet</i>	<i>Průměr</i>	<i>Rozptyl</i>
Ano	72	11595	161,0416667	448,3503521
Ne	42	6863	163,4047619	500,2955865

ANOVA

<i>Zdroj variability</i>	<i>SS</i>	<i>Rozdíl</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Hodnota P</i>	<i>F krit</i>
Mezi výběry	148,129	1	148,129	0,316944	0,574575393	3,925834
Všechny výběry	52345	112	467,366			
Celkem	52493,1	113				

Vzhledem ke skutečnosti, že $F < F$ krit nulovou hypotézu nelze odmítnout

Hypotéza, že *participace na vzdělávání v seniorském věku má vliv na celkové subjektivní vnímání kvality života*, byla **falzifikována**.

H2b Předpokládáme, že participace na vzdělávání v seniorském věku má vliv na subjektivní vnímání kvality života v oblasti zdraví

Vzhledem k tomu, že máme rozhodnout, zda mezi zjištěnými průměry v hodnocení subjektivní kvality života v oblasti zdraví jsou, či nejsou významné rozdíly v závislosti na participaci na vzdělávání, byla použita analýza rozptylu. Byly stanoveny tyto statistické hypotézy:

H_0 V subjektivním vnímání kvality života v oblasti zdraví neexistují rozdíly v závislosti na participaci na vzdělávání

H_A V subjektivním vnímání kvality života v oblasti zdraví existují rozdíly v závislosti na participaci na vzdělávání

Podmínka použití této analýzy rozptylu byla testována pomocí F-testu (Fischerův-Snedecorův test). Pomocí testového kritéria F se testuje nulová hypotéza o rovnosti rozptylu v obou skupinách. Vypočítaná hodnota $F = 1,481$ byla srovnána s kritickou hodnotou $F_{0,05}(71;41) = 1,59$. Vzhledem k tomu, že vypočítaná hodnota je menší než hodnota kritická, mezi rozptyly v obou skupinách nejsou statisticky významné rozdíly a použití výpočtu ANOVA bylo tedy oprávněné.

Tabulka 18 Výsledky subjektivního vnímání kvality života v oblasti zdraví

Participace	Výsledky										Součet	Průměr
Ano	34	37	32	35	33	38	29	34	36	39	2410	33,47
	29	37	32	28	35	31	28	32	34	37		
	32	34	31	36	29	32	32	35	32	35		
	36	29	38	32	34	34	35	31	34	27		
	31	33	28	39	36	31	32	32	36	33		
	32	35	33	39	31	29	30	29	40	29		
	40	28	29	36	39	39	29	39	40	35		
	31	39										
Ne	33	27	32	32	36	32	34	36	29	39	1388	33,04
	35	35	28	34	34	30	35	34	32	32		
	28	30	34	32	34	31	35	28	33	33		
	31	32	32	35	33	38	34	38	31	35		
	32	40										

V programu Excel byl proveden výpočet ANOVA s těmito výsledky:

Anova: jeden faktor

Faktor	Výběr	Počet	Součet	Průměr	Rozptyl
Ano		72	2410	33,47222222	12,64710485
Ne		42	1388	33,04761905	8,534262485

ANOVA

<i>Zdroj variability</i>	<i>SS</i>	<i>Rozdíl</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Hodnota</i>	
					<i>P</i>	<i>F krit</i>
Mezi výběry	4,78237	1	4,78237	0,429239	0,513706	3,925834
Všechny výběry	1247,85	112	11,1415			
Celkem	1252,63	113				

Vzhledem ke skutečnosti, že $F < F_{krit}$ nulovou hypotézu nelze odmítnout

Hypotéza, že participace na vzdělávání v seniorském věku má vliv na subjektivní vnímání kvality života v oblasti zdraví, **byla falzifikována.**

Průměrné hodnocení respondentů, kteří participovali na vzdělávání ve výši 33,47 je sice vyšší, než těch co neparticipovali na vzdělávání, u nich bylo průměrné hodnocení 33,05, ale tento rozdíl nebyl statisticky významný.

H2c Předpokládáme, že participace na vzdělávání v seniorském věku má vliv na subjektivní vnímání kvality života v oblasti volného času

Vzhledem k tomu, že máme rozhodnout, zda mezi zjištěnými průměry v hodnocení subjektivní kvality života v oblasti volného času jsou, či nejsou významné rozdíly v závislosti na participaci na vzdělávání, byla použita analýza rozptylu. Byly stanoveny tyto statistické hypotézy:

H₀ V subjektivním vnímání kvality života v oblasti volného času neexistují rozdíly v závislosti na participaci na vzdělávání

H_A V subjektivním vnímání kvality života v oblasti volného času existují rozdíly v závislosti na participaci na vzdělávání

Tabulka 19 Výsledky subjektivního vnímání kvality života v oblasti volného času

Participace	Výsledky										Součet	Průměr
Ano	29	31	27	31	30	35	29	32	35	35	2200	38,60
	23	32	33	24	29	23	28	31	29	32		
	26	31	31	29	29	29	31	32	33	34		
	35	24	34	28	34	33	32	33	36	26		
	25	26	25	35	30	31	28	28	28	31		
	26	31	30	34	25	29	30	30	35	30		
	35	30	29	35	35	35	29	35	35	32		
	30	35										
Ne	31	19	27	32	32	33	33	36	26	32	1266	33,32
	30	31	28	36	33	19	34	34	33	27		
	30	29	26	31	34	28	36	27	22	28		
	24	29	30	32	30	35	29	33	30	35		
	30	32										

Podmínka použití této analýzy rozptylu byla testována pomocí F-testu (Fischerův-Snedecorův test). Pomocí testového kritéria F se testuje nulová hypotéza o rovnosti rozptylu v obou skupinách. Vypočítaná hodnota $F = 1,349$ byla srovnána s kritickou hodnotou $F_{0,05}(71;41) = 1,59$. Vzhledem k tomu, že vypočítaná hodnota je menší než hodnota kritická, mezi rozptyly v obou skupinách nejsou statisticky významné rozdíly a použití výpočtu ANOVA bylo tedy oprávněné.

V programu Excel byl proveden výpočet ANOVA s těmito výsledky:

Anova: jeden faktor

Faktor	<i>Výběr</i>	<i>Počet</i>	<i>Součet</i>	<i>Průměr</i>	<i>Rozptyl</i>
Ano		57	2200	38,59649123	121,4949875
Ne		38	1266	33,31578947	90,0056899

ANOVA

<i>Zdroj variability</i>	<i>SS</i>	<i>Rozdíl</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Hodnota</i>	
					<i>P</i>	<i>F krit</i>
Mezi výběry	635,7965	1	635,7965	4,207298	0,043063	3,943409
Všechny výběry	14053,93	93	151,1175			
Celkem	14689,73	94				

Vzhledem ke skutečnosti, že $F > F_{krit}$ *odmítáme nulovou hypotéz.*

Hypotéza, že participace na vzdělávání v seniorském věku má vliv na subjektivní vnímání kvality života v oblasti volného času, **byla verifikována.**

5.3 Bariéry v účasti seniorů na dalším vzdělávání

Provedený výzkum měl zjistit, jaké bariéry spojují senioři s účastí na vzdělávání. V dotazníku bylo předloženo jedenáct možných důvodů neúčasti a respondenti byli požádáni, aby u každého důvodu vyjádřili míru souhlasu nebo nesouhlasu. Sečteny byly odpovědi *Souhlasím* a *Spíše souhlasím* a odpovědi *Nesouhlasím* a *Spíše nesouhlasím*.

Tabulka 20 Bariéry v účasti na vzdělávání

Bariéra	Souhlas	Nesouhlas
	(v%)	(v%)
Nemám momentálně dostatek finančních prostředků	64,29	35,71
Účast ve vzdělávacích kurzech nebo školeních pro mě nemá smysl	59,46	40,54
Mám obavy, že bych to nezvládla	54,29	45,71
Nemohu se účastnit ze zdravotních důvodů	30,00	70,00
Pracovně jsem příliš zaneprázdněn/a	20,54	79,46
Mám hodně koníčků, takže na další vzdělávací akce nemám čas	20,95	79,05
Neexistuje dostatek informací o vhodných vzdělávacích kurzech	15,63	84,38
Na další vzdělávání nemám čas kvůli starosti o děti nebo rodinu	11,21	88,79
Myslím, že na další vzdělávání nemám dostatečné vzdělání	9,78	90,22
Kvalita kurzů bývá poměrně nízká	9,86	90,14
Není dost vhodných kurzů samotných	7,32	95,12

Výzkumná otázka č. 3. Jaké jsou bariéry v účasti seniorů na dalším vzdělávání?

H3a Předpokládáme, že důvodem neúčasti na vzdělávání jsou psychologické bariéry.

V celkovém souhrnu (u 123 souhlasných odpovědí) je uvedena, jako základní příčina toho, proč se respondenti neúčastní dalšího vzdělávání, psychologická bariéra. Jednak se respondenti domnívají, že účast ve vzdělávání pro ně již nemá smysl. Takto odpovědělo 66 respondentů, což je téměř 60%. Dále mají respondenti obavy, že by další vzdělávání již nezvládli (54%).

Tabulka 21 Psychické bariéry v účasti na vzdělávání

	Účast ve vzdělávacích kurzech nebo školeních pro mě nemá smysl	Mám obavy, že bych to nezvládla	Celkem
Souhlasím / Spíše souhlasím	66	57	123
Nesouhlasím / Spíše nesouhlasím	45	48	93
	111	105	216

Vzhledem k tomu, že máme rozhodnout, zda existuje souvislost mezi psychickými bariérami a participací na vzdělávání, byl pro výpočet zvolen test dobré shody Chí-kvadrát, pro který byly splněny podmínky. Byly stanoveny tyto statistické hypotézy:

Byly stanoveny tyto statistické hypotézy:

H_0 Mezi účastí na vzdělávání a psychickými bariérami neexistuje souvislost

H_A Mezi účastí na vzdělávání a psychickými bariérami existuje souvislost

Byla sestavena tabulka očekávaných četností a vypočtena hodnota p v excelu.

Tabulka 22 Očekávané četnosti – psychické bariéry

Psychické bariéry	Participace			Očekávané četnosti - participace		
	Ano	Ne	Celkem	Ano	Ne	Celkem
Souhlas	60	63	123	78,013889	44,98611111	
Nesouhlas	77	16	93	58,986111	34,01388889	
	137	79	216			216

$p = 0,0000002754$ **CHI TEST**

Testování významnosti bylo provedeno na hladině významnosti $\alpha = 0,05$. Vzhledem k tomu, že hodnota signifikance p je nižší než 0,05 tak *odmítáme nulovou hypotézu*

Hypotéza, že důvodem neúčasti na vzdělávání jsou psychické bariéry, **byla verifikována.**

H3b Předpokládáme, že důvodem neúčasti na vzdělávání jsou finanční bariéry.

Respondenti nejčastěji souhlasili s výrokem, že nemají dostatek finančních prostředků, a to v 64,29%.

Tabulka 23 Finanční bariéry v účasti na vzdělávání

Hodnocení vlastní finanční situace	Celkem		Nezúčastnili se		Finanční důvody	
Výrazně podprůměrně	12	10,53%	7	16,67%	5	13,16%
Mírně podprůměrně	27	23,68%	9	21,43%	9	23,68%
Průměrně	56	49,12%	18	42,86%	16	42,11%
Mírně nadprůměrně	13	11,40%	7	16,67%	7	18,42%
Výrazně nadprůměrně	6	5,26%	1	2,38%	1	2,63%
Celkový součet	114	100%	42	100%	38	100%

Z celkového počtu 114 respondentů hodnotilo vlastní finanční situaci 56 respondentů (tj.49%) jako průměrnou a 13 respondentů (tj.11%) jako mírně nadprůměrnou. Za posledních 12 měsíců se žádného kurzu nezúčastnilo 42 respondentů. Ti, co se nezúčastnili, hodnotí v téměř 43% svoji finanční situaci jako průměrnou a v téměř 17% jako mírně nadprůměrnou. Přitom respondenti, kteří se nezúčastnili a souhlasili s výrokem, že momentálně nemají dostatek finančních prostředků (celkem 23 respondentů), hodnotí svoji vlastní finanční situaci souhrnně z 60% jako průměrnou či mírně nadprůměrnou. Pouze 13% respondentů hodnotí svoji finanční situaci jako výrazně podprůměrnou.

Z výše uvedeného lze dovodit, že nedostatek finančních prostředků je pro respondenty spíše otázkou priorit. Také Rabušic (2003, str. 95) ve svém výzkumu uvádí, že finanční bariéra je spíše hodnotovou, tedy psychologickou bariérou. V jeho výzkumu 51% respondentů prohlásilo, že nemá momentálně na účast ve vzdělávacích kurzech dostatek finančních prostředků, přitom pouze 12% dotázaných uvedlo, že mají velké nebo velmi velké finanční problémy. Což dle jeho názoru indikuje, že vzdělávání v soutěži s jinými komoditami není prioritou seniorů.

Pro rozhodnutí, zda neúčast na vzdělávání souvisí s finanční bariérou, byl pro výpočet zvolen test dobré shody χ^2 -kvadrát, pro který byly splněny podmínky. Byly stanoveny tyto statistické hypotézy:

H_0 Mezi účastí na vzdělávání a finanční bariérou neexistuje souvislost

H_A Mezi účastí na vzdělávání a finanční bariérou existuje souvislost

Byla sestavena tabulka očekávaných četností a vypočtena hodnota p v excelu.

Tabulka 24 Očekávané četnosti – finanční bariéry

Finanční bariéra	Participace			Očekávané četnosti - participace		
	Ano	Ne	Celkem	Ano	Ne	Celkem
Souhlas	38	34	72	45,642857	26,35714286	
Nesouhlas	33	7	40	25,357143	14,64285714	
	71	41	112			112

$p = 0,001755750$ **CHI TEST**

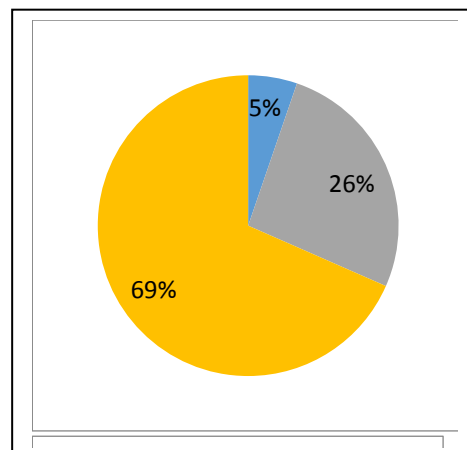
Testování významnosti bylo provedeno na hladině významnosti $\alpha = 0,05$. Vzhledem k tomu, že hodnota signifikance p je menší než 0,05 tak *odmítáme nulovou hypotézu*.

Hypotéza, že důvodem neúčasti na vzdělávání je finanční bariéra, **byla verifikována**.

H3c Předpokládáme, že důvodem neúčasti na vzdělávání je nedostatečná nabídka vhodných kurzů

Tabulka 25 Nabídka vhodných kurzů

Není dost vhodných kurzů samotných		
Souhlasím/ Spíše souhlasím	6	5,26%
Nevím	30	26,32%
Nesouhlasím / Spíše nesouhlasím	78	68,42%
	114	100,00%

Respondenti se z více než 68% nedomnívají, že by nebyla dostatečná nabídka vhodných kurzů. Pouze 5% (6 respondentů) se domnívá, že nabídka vhodných kurzů je nedostatečná. Zajímavá je také skutečnost, že přes 26% respondentů neví, jaká nabídka kurzů vlastně je a neví, jestli ji mají hodnotit jako dostatečnou nebo nedostatečnou.

Pro rozhodnutí, zda neúčast na vzdělávání souvisí s nedostatečnou nabídkou vhodných kurzů, byl pro výpočet zvolen test dobré shody Chí-kvadrát, pro který byly splněny podmínky. Byly stanoveny tyto statistické hypotézy:

H_0 Mezi účastí na vzdělávání a nedostatečnou nabídkou kurzů neexistuje souvislost

H_A Mezi účastí na vzdělávání a nedostatečnou nabídkou kurzů existuje souvislost

Byla sestavena tabulka očekávaných četností a vypočtena hodnota p v excelu.

Tabulka 26 Očekávané četnosti – nabídka vhodných kurzů

Nedostatečná nabídka	Participace			Očekávané četnosti - participace		
	Ano	Ne	Celkem	Ano	Ne	Celkem
Souhlas	4	2	6	4,142857	1,857143	
Nesouhlas	54	24	78	53,85714	24,14286	
	58	26	84			84

$$p = 0,8958406690 \quad \text{CHI TEST}$$

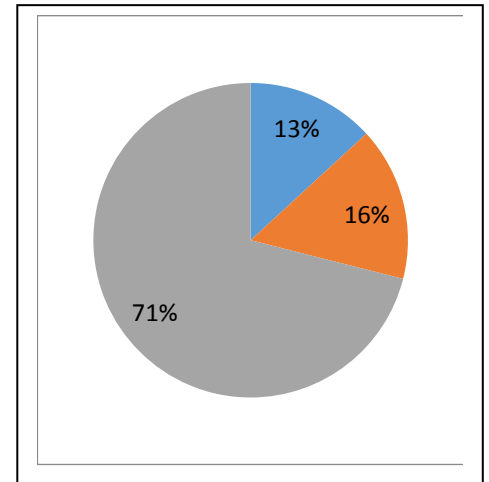
Testování významnosti bylo provedeno na hladině významnosti $\alpha = 0,05$. Vzhledem k tomu, že hodnota signifikance p je větší než 0,05 tak nulovou hypotézu nelze odmítnout.

Hypotéza, že důvodem neúčasti na vzdělávání je nedostatečná nabídka vhodných kurzů, **byla falzifikována.**

H3d Předpokládáme, že důvodem neúčasti na vzdělávání je nedostatečná informovanost o vhodných kurzech

Tabulka 27 Nedostatek informací

Neexistuje dostatek informací o vhodných vzdělávacích kurzech		
Souhlasím/ Spíše souhlasím	15	13,16%
Nevím	18	15,79%
Nesouhlasím / Spíše nesouhlasím	81	71,05%
	114	100,00%

Pouze 15 respondentů, což je 13 % uvádí, že nemá dostatek informací o vhodných kurzech. Většina respondentů, více než 71%, se domnívá, že informovanost o vhodných kurzech je dostatečná.

Pro rozhodnutí, zda neúčast na vzdělávání souvisí s nedostatečnou informovaností o vhodných kurzech, byl pro výpočet zvolen test dobré shody Chí-kvadrát, pro který byly splněny podmínky. Byly stanoveny tyto statistické hypotézy:

H₀ Mezi účastí na vzdělávání a nedostatečnou informovaností o vhodných kurzech neexistuje souvislost

H_A Mezi účastí na vzdělávání a nedostatečnou informovaností o vhodných kurzech existuje souvislost

Byla sestavena tabulka očekávaných četností a vypočtena hodnota **p** v excelu.

Tabulka 28 Očekávané četnosti – nedostatečné informace

Nedostatečné informace	Participace			Očekávané četnosti - participace		
	Ano	Ne	Celkem	Ano	Ne	Celkem
Souhlas	11	4	15	9,84375	5,15625	
Nesouhlas	52	29	81	53,15625	27,84375	
	63	33	96			96

$p = 0,493789058$ **CHI TEST**

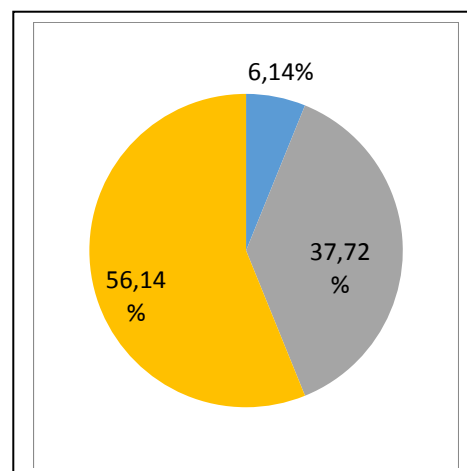
Testování významnosti bylo provedeno na hladině významnosti $\alpha = 0,05$. Vzhledem k tomu, že hodnota signifikance p je větší než 0,05 tak *nulovou hypotézu nelze odmítnout*.

Hypotéza, že důvodem neúčasti na vzdělávání je nedostatečná informovanost o vhodných kurzech, **byla falzifikována**.

Z dotazníkového šetření dále vyplynulo, že většina respondentů se nedomnívá, že kvalita kurzů je nízká. Více než 56% respondentů s tímto výrokem nesouhlasí. Nicméně vysoké procento (téměř 38%) respondentů neví vlastně jaká úroveň kurzů je, či ji nedokáží posoudit.

Tabulka 29 Kvalita kurzů

Kvalita kurzů bývá poměrně nízká		
Souhlasím/ Spíše souhlasím	7	6,14%
Nevím	43	37,72%
Nesouhlasím / Spíše nesouhlasím	64	56,14%
	114	100,00%

Níže uvedená tabulka ukazuje srovnání respondentů, kteří na uvedené otázky neznali odpověď a kteří na uvedenou otázku odpověděli. Více než 37% respondentů nevěděli, zda existuje dostatek vhodných kurzů, nebo zda jsou kvalitní. Také toto číslo ukazuje míru informovanosti o kurzech.

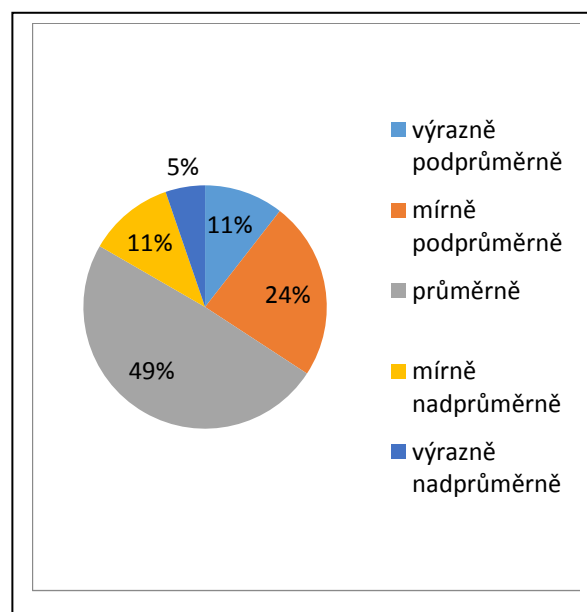
Tabulka 30 Míra informovanosti o kurzech

	Nevědělo odpověď		Odpovědělo	
	absolutně	relativně	absolutně	relativně
Není dost vhodných kurzů samotných	32	12,85%	82	114
Kvalita kurzů bývá poměrně nízká	43	37,72%	71	114
Neexistuje dostatek informací o vhodných vzdělávacích kurzech	18	7,23%	96	114
celkem	93	37,35%	249	

5.4 Hodnocení vlastní finanční situace seniora

Většina, 49% všech respondentů, hodnotila svou vlastní finanční situaci a hmotné zabezpečení v porovnání s ostatními rodinami či jednotlivci průměrně. Celkem 24% respondentů vnímá svou finanční situaci mírně podprůměrnou, 12% pak hodnotí svou finanční situaci mírně nadprůměrně. Výrazně nadprůměrnou finanční situaci deklarovali respondenti v 5% a výrazně podprůměrně v 11%.

Hodnocení vlastní finanční situace		
výrazně podprůměrně	12	10,53%
mírně podprůměrně	27	23,68%
průměrně	56	49,12%
mírně nadprůměrně	13	11,40%
výrazně nadprůměrně	6	5,26%
Celkový součet	114	100,00%

Výzkumná otázka č. 4. Existuje souvislost mezi subjektivním vnímáním kvality života a hodnocením vlastní finanční situace seniora?

H4 Předpokládáme, že mezi hodnocením vlastní finanční situace seniora a subjektivním vnímáním kvality života v oblasti základních potřeb je souvislost

Těsnota vztahu mezi finanční situací seniora a subjektivním vnímáním kvality života je možné vyjádřit koeficientem korelace.

Tabulka 31 Hodnocení kvality života v souvislosti s příjmem

Kategorie hodnocení vlastního příjmu	Průměrné hodnocení QOL
1- výrazně podprůměrně	14,45
2 - mírně podprůměrně	15,34
3 - průměrně	15,05
4 - mírně nadprůměrně	15,86
5 - výrazně nadprůměrně	16,42

	Kategorie příjmu	Průměrné hodnocení QOL
Kategorie příjmu	1	
Průměrné hodnocení QOL	0,934511588	1

Mezi hodnocením vlastního příjmu a subjektivním vnímáním kvality života v oblasti základních potřeb **je vysoký pozitivní vztah**. Lze tedy konstatovat, že čím lépe hodnotí senioři vlastní finanční situace, tím lépe hodnotí kvalitu života v oblasti základních potřeb.

Pro rozhodnutí, zda vypočítaná hodnota korelačního koeficientu je statisticky významná je použito testové kritérium *t*.

Byly stanoveny tyto statistické hypotézy:

H₀ Mezi hodnocením vlastního příjmu a subjektivním vnímáním kvality života v oblasti základních potřeb neexistuje souvislost

H_A Mezi hodnocením vlastního příjmu a subjektivním vnímáním kvality života v oblasti základních potřeb existuje souvislost

Vypočítaná hodnota testového kritéria $t = 4,547$ byla porovnána s kritickou hodnotou $t_{0,05}(3) = 3,182$. Vzhledem k tomu, že vypočítaná hodnota je větší než kritická, zamítáme nulovou hypotézu a přijímáme alternativní.

Hypotéza, že mezi hodnocením vlastní finanční situace seniora a subjektivním vnímáním kvality života v oblasti základních potřeb je souvislost, **byla verifikována.**

Pro lepší představu o výpovědní schopnosti tohoto koeficientu korelace je výhodné doplnit statistickou analýzu ještě o výpočet koeficientu determinace, který je vypočten jako druhá mocnina koeficientu korelace $= 0,8723$. Tento výsledek lze interpretovat tak, že přibližně z 87% má subjektivní vnímání kvality života v oblasti základních potřeb souvislost s vlastním hodnocením finanční situace seniora.

5.5 Doporučení pro praxi

Z provedeného dotazníkového šetření vyplynulo, že na stávající i budoucí participaci má vliv dosažená úroveň vzdělání. Podle Rabušice (2003, str. 88-89) má dosažená vzdělanostní úroveň vliv na účasti na neformálním vzdělávání jak seniorů, tak dospělých obecně. Uvádí, že závislost vzdělání a participace jak minulé, tak budoucí má téměř lineární podobu. Naznačuje kauzální propojení:

dosažené vzdělání $\Rightarrow$ účast na kurzech $\Rightarrow$ plánovaná účast na kurzech v budoucnosti

Přesvědčování člověka o jeho osobní zodpovědnosti za vlastní život tvoří základ sociálně pedagogického přístupu. Tento přístup by měl být postaven na zdůrazňování kontinuálního a celoživotního vzdělávání již od mládí, ve školách. Mezi edukačními vědami, sociální pedagogikou a gerontagogikou, existují velmi těsné vztahy a je zde tedy prostor pro eventuální společný postup odborníků z těchto oborů. Starší lidé, oslabení i relativně zdraví, potřebují ustavičnou péči a pozornost. Jako prozíravé a správné rozhodnutí se jeví postupná realizace příznivých podmínek pro trvale důstojný a aktivní život.

Respondenti v dotazníkovém šetření nejčastěji uváděli nedostatek finančních prostředků jako důvod neúčasti na vzdělávání. Pak na druhém místě neviděli ve vzdělávání smysl a další bariérou byl strach ze selhání a nezvládnutí kurzu. Všechny tři výše uvedené důvody lze považovat za psychologické bariéry. Rabušic (2003, str. 95) uvádí ve svém výzkumu, že psychologické bariéry souvisí s celkovým psychologickým klimatem v naší společnosti. Senioři jsou málo sebevědomí, odchod do důchodu vede seniory k pasivitě. Přitom vzdělávací kurzy mohou přispět právě k aktivizaci seniorů a k aktivní roli na trhu práce. Právě sociální pedagogika může v odstraňování psychologických bariér ve vzdělávání pomoci prostřednictvím výchovy k plnohodnotnému prožívání života. Pole působení sociální pedagogiky je také v aktivní přípravě na stáří, prosazování důležitosti životního a sociálního prostředí pro člověka a především kultivace interpersonálních vazeb. Do popředí se dostává otázka vytvoření podpůrného, integrujícího prostředí, směřujícího ke zvýšení solidarity, soudržnosti mezi generacemi, eskalaci zájmu o aktuální sociální situace.

ZÁVĚR

Cílem teoretické části práce byla textová analýza a ucelené vysvětlení pojmů souvisejících se vzděláváním seniorů a aktivním stárnutím. Pozornost byla věnována také demografickému kontextu stárnutí a postavení současného seniora v lidské společnosti. Aktivní stárnutí, které je vnímáno jako participace na dění ve společnosti a na trhu práce, zapojení seniorů v rodině a v komunitě, může zlepšit nejen zdraví člověka, ale také přispívá ke zlepšení kvality života. V oblasti vzdělávání je nutný koordinovaný a globální přístup. Vzdělávání člověka má probíhat kontinuálně po celý život a také se zaměřit na výchovu ke stáří a ve stáří, a především na přípravu na stáří. Populační stárnutí ve společnosti je faktem, se kterým se musím vyrovnat jak laická, tak odborná veřejnost. Společnost musí být připravena na budoucí soužití se stále se zvyšujícím počtem vyšších věkových kategorií. Edukační programy pro seniory je vhodné pojmut jako strategii pro vyrovnání se s vlastním stářím.

Teoretická část se pokusila definovat pojem kvality života seniorů, zmapovat problematiku jednotlivých faktorů v kvalitě života a popsat vliv vzdělávání na kvalitu života seniorů. Univerzální definice kvality života neexistuje, jedná se o široký koncept s objektivní a především určující subjektivní dimenzí. Lze konstatovat, že pod pojmem *kvalita života* si lze představit rámec subjektivně prožívaných objektivních okolností života.

Cílem praktické části diplomové práce bylo zjištění míry celkové spokojenosti seniorů v jednotlivých oblastech jejich života a zjištění rozdílů v subjektivním vnímání osobní pohody u seniorů ve vztahu na participaci na dalším vzdělávání. Potvrdila se hypotéza, že participace na vzdělávání v seniorském věku má vliv na subjektivní vnímání kvality života v oblasti volného času. V dotazníku SQUALA byla tato oblast volného času definována důležitostí a spokojeností se vztahy s ostatními lidmi, možností koníčků ve volném čase a odpočinku, společně s dobrým spánkem. Respondenti participující na vzdělávání hodnotili ve svém životě oblast volného času celkově pozitivněji než respondenti na vzdělávání neparticipující.

Hypotéza, že participace na vzdělávání v seniorském věku má vliv na subjektivní vnímání kvality života v oblasti zdraví, potvrzena nebyla. Průměrné hodnocení respondentů, kteří participovali na vzdělávání bylo sice vyšší, než těch co neparticipovali. Tento rozdíl však nebyl statisticky významný. Respondenti v dotazníku hodnotili jednak důležitost a pak také spokojenost se svým zdravím, psychickou pohodou, péčí o sebe sama a fyzickou

soběstačností. Skutečností je, že existuje silný vztah mezi dosaženým vzděláním a zdravím v pozdějším věku. Vzdělanější jedinci mají větší šanci postarat se o své zdraví. Pro potvrzení hypotézy o vlivu vzdělání na kvalitu života v oblasti zdraví by bylo zřejmě nutné provést rozsáhlejší výzkum, který nebyl v možnostech výzkumníka pro účely této diplomové práce. Jak uvádí například ve své zprávě UNESCO (2016, str. 67-71) vzdělání má větší vliv na duševní zdraví mladších věkových skupin a na fyzické zdraví u starších lidí. Je hlavním prediktorem průměrné délky života ve většině zemí, bez ohledu na úroveň jejich rozvoje. Dle provedené studie v Kanadě mají na zdraví jednotlivce z poloviny vliv socioekonomické faktory jako vzdělání a finanční příjem, pak biologické a genetické předpoklady a životní prostředí. Jsou však potřeba ještě další výzkumy pro jasnější pochopení souvislostí mezi konkrétními výsledky v oblasti zdraví a typem edukace v jednotlivých fázích lidského života.

Hypotéza, že participace na vzdělávání v seniorském věku má vliv na celkové subjektivní vnímání kvality života ve všech oblastech života, nebyla potvrzena. Tento výsledek se dal předpokládat. Kvalita života je velice široký koncept, ovlivněný celou řadou faktorů. Nelze tedy tvrdit, že pouze oblast vzdělání má, jako jediná, vliv na hodnocení kvality života jedince. Pomocí dalších výzkumů by bylo prospěšné zjistit, jak velký tento vliv je a z jak velké části právě vzdělávání kvalitu života ovlivňuje.

Cílem praktické části bylo také zjištění, zda jsou senioři o možnostech vzdělávání dostatečně informováni. Více než 71% respondentů se domnívalo, že informovanost o vhodných kurzech je dostatečná, ale 38% respondentů též uvedlo, že neví jaká je úroveň kurzů, anebo zda je dostatek vhodných kurzů. Senioři by tedy měli být o možnostech kurzů a vzdělávání mnohem více informováni.

Praktická část diplomové práce byla též zaměřena na bariéry, které jsou příčinou, že senioři nejsou v oblasti vzdělávání aktivní. Potvrdila se hypotéza, že důvodem neúčasti na vzdělávání jsou finanční a psychické bariéry. Sice 64% respondentů uvedlo, že na další vzdělávání nemají dostatek finančních prostředků, ale lze se domnívat, že se jedná spíše o psychickou bariéru a otázku priorit. Respondenti, kteří se vzdělání nezúčastnili a uvedli, že nemají dostatek finančních prostředků, z více než 60% hodnotili svoji finanční situaci jako průměrnou či mírně nadprůměrnou. Téměř 60% všech respondentů se domnívalo, že pro ně vzdělávání již nemá smysl a 55% mělo obavy, že by další vzdělávání nezvládli. Pole působnosti sociální pedagogiky je v oblasti odstraňování psychických bariér, zvětšení informovanosti a podpora seniorů tak, aby došlo k eliminaci těchto psychických bariér.

Byla potvrzena hypotéza, že úroveň dosaženého vzdělání má vliv na rozhodnutí seniora účastnit se i dalšího vzdělávání. Také z dalších výzkumů vyplynul obecnější poznatek, že čím je populace vzdělanější, tím více participuje na vzdělávání v dospělém a seniorském věku.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ADAMEC, Petr (ed.), 2015. *Současná role celoživotního učení v životě seniorů z multidisciplinární perspektivy: sborník příspěvků ke konferenci konané u příležitosti 25. výročí založení Univerzity třetího věku na Masarykově univerzitě dne 16. září 2015*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-7940-3
- [2] ČEPELOVÁ, Slávka, 2016. Kvalita života a hodnotová orientácia. Lifelig Learning – celoživotní vzdělávání [online]. 6(1), 26-55 [cit. 2016-11-18]. DOI: <http://dx.doi.org/10.11118/lifele2016060126>. ISSN 1804-526X. Dostupné z: <http://lifelonglearning.mendelu.cz/archiv-cisel/27173-roc.-6-c.-1-2016>
- [3] DRAGOMIRECKÁ, Eva, 2006. *SQUALA: Subjective quality of life analysis : příručka pro uživatele české verze Dotazníku subjektivní kvality života SQUALA*. Praha: Psychiatrické centrum. ISBN 80-85121-47-6
- [4] DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar, 2012. *Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory*. 1. vyd. Praha: Grada, 112 s. ISBN 978-80-247-4138-3.
- [5] GRUSS, Peter (ed.), 2009. *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Vyd. 1. Praha: Portál, 222 s. ISBN 978-80-7367-605-6.
- [6] HAŠKOVCOVÁ, Helena, 2010. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team. ISBN 978-80-87109-19-9
- [7] HAŠKOVCOVÁ, Helena, 2012. *Sociální gerontologie, aneb, Seniori mezi námi*. 1. vyd. Praha: Galén. ISBN 978-80-7262-900-8
- [8] HENZLER, Herbert A. a Lothar SPÄTH, 2013. *Soužití generací: proč nejsou staří lidé problémem, ale řešením*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-80-7357-987-6.
- [9] HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava, 2013. *Aktivita jako projekt: diskurz aktivního stárnutí a jeho odezvy v životech českých seniorů a seniorek*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-152-7
- [10] HROZENSKÁ, Martina a Dagmar HROZENSKÁ, 2013. *Sociální péče o seniory*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4139-0
- [11] KOLIBOVÁ, Helena, 2012. *Kultura aktivního stáří v programech měst a obcí v Moravskoslezském kraji*. Opava: Slezská univerzita v Opavě. ISBN 978-80-7248-790-5

- [12] MAREŠ, Jiří, 2006. *Kvalita života u dětí a dospívajících*. Brno: MSD. ISBN 80-86633-65-9
- [13] MILLOVÁ, Katarína, 2012. *Psychologie celoživotního vývoje: uvedení do moderních teorií*. 1. vyd. Brno: Host, 126 s. ISBN 978-80-7294-699-0.
- [14] MÜHLPACHR, Pavel, 2004. *Gerontopedagogika*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 203 s. ISBN 80-210-3345-2.
- [15] MÜHLPACHR, Pavel a Miroslav BARGEL (eds.), 2011. *Senioři z pohledu sociální pedagogiky*. Brno: Institut mezioborových studií Brno. Sociopedie. ISBN 978-80-87182-21-5.
- [16] NEŠPOROVÁ, Olga, Kamila SVOBODOVÁ a Lucie VIDOVIČOVÁ, 2008. *Zajištění potřeb seniorů s důrazem na roli nestátního sektoru*. 1. vyd. Praha: VÚPSV. ISBN 978-80-87007-96-9
- [17] ONDRÁKOVÁ, Jana, 2012. *Vzdělávání seniorů a jeho specifika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 168 s. ISBN 978-80-7465-038-3.
- [18] ONDRUŠOVÁ, Jiřina, 2009. Měření kvality života u seniorů. *ČES GER REV 2009* [online]., 7(1), 4 [cit. 2016-11-15]. Dostupné z: http://www.geriatrickarevue.cz/pdf/gr_09_01_07.pdf
- [19] ORT, Jiří, 2004. *Kapitoly ze sociologie stáří: (společenské a sociální aspekty stárnutí)*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta. ISBN 80-7044-636-6.
- [20] PAYNE, Jan, 2005. *Kvalita života a zdraví*. Vyd. 1. V Praze: Triton, 629 s. ISBN 80-7254-657-0.
- [21] PETŘKOVÁ, Anna a Rozália ČORNANIČOVÁ, 2004. *Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace seniorů : studijní texty pro distanční studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-0879-1.
- [22] RABUŠIČ, Ladislav, 2006. *Vzdělávání dospělých v předseniorském a v seniorském věku. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: Studia minora Facultatis philosophicae Universitatis Brunensis. Series paedagogica. Studia paedagogica*. Brno: Masarykova univerzita (11), ISSN 12116971. Ročenka.

- [23] SALIVAROVÁ, Jarmila a Jaroslav VETEŠKA, 2014. *Edukace seniorů v evropském kontextu: teoretická a aplikační východiska*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. ISBN 978-80-7452-102-7.
- [24] SÝKOROVÁ, Dana, 2007. *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 284 s. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-62-5
- [25] ŠERÁK, Michal, 2009. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Vyd. 1. Praha: Portál, 207 s. ISBN 978-80-7367-551-6.
- [26] ŠRAMO, Ján, 2012. *Příprava na stáří*. Praha: Občanské sdružení Melius. ISBN 978-80-87638-00-2.
- [27] ŠUBRT, Jiří, 2008. *Soudobá sociologie*. V Praze: Karolinum. ISBN 978-80-246-1486-1.
- [28] ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ, 2015. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5446-8.
- [29] ŠVAMBERK ŠAUEROVÁ, Markéta, VADÍKOVÁ, Katarína M. (ed.), 2013. *Specifika edukace seniorů*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola tělesné výchovy a sportu Palestra. ISBN 978-80-87723-09-8
- [30] TOMCZYK, Łukasz, 2015. *Vzdělávání seniorů v oblasti nových médií*. Praha: Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR, 240 stran. ISBN 978-80-904531-9-7.
- [31] UNESCO INSTITUTE FOR LIFELONG LEARNING, 2016. *3rd GLOBAL REPORT ON ADULT LEARNING AND EDUCATION: The Impact of Adult Learning and Education on Health and Well-Being; Employment and the Labour Market; and Social, Civic and Community Life* [online]. 1. Hamburg: Albert Schnell GmbH [cit. 2016-11-19]. ISBN 978-92-820-1213-0. Dostupné z: <https://uil.unesco.org/system/files/grale-3.pdf>
- [32] VAĐUROVÁ, Helena a Pavel MÜHLPACHR, 2005. *Kvalita života: teoretická a metodologická východiska*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 143 s. ISBN 80-210-3754-7
- [33] VÁŽANSKÝ, Mojmír, 2015. *Život jako dar: soubor přednášek*. Brno: MSD. ISBN 978-80-7392-243-6

[34] VIDOVIČOVÁ, Lucie a Ladislav RABUŠIC, 2003. *Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí v pohledu české veřejnosti: zpráva z empirického výzkumu*. Brno: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. ISBN 80-239-1351-4

[35] WHO, Health 2020, 2013: *A European policy framework and strategy for the 21st century: Zdraví 2020: Evropský politický rámec a strategie pro 21. století* [online]. 1. Denmark: World Health Organization. ISBN 978 92 890 0279 0. Dostupné z: <http://www.who.cz/attachments/article/89/Health2020-Long.pdf>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

GRALE Global Report on Adult Learning and Education

QOL Kvalita života

WHO Světová zdravotnická organizace

SEZNAM OBRÁZKŮ

Nenalezena položka seznamu obrázků.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Přehled jednotlivých dimenzí a položek SQUALA.....	39
Tabulka 2 Struktura respondentů dle dokončeného vzdělání	43
Tabulka 3 Struktura respondentů dle bydliště	44
Tabulka 4 Ekonomická aktivita respondentů.....	44
Tabulka 5 Participace na vzdělávání – genderový přehled.....	45
Tabulka 6 Typy navštívených kurzů.....	45
Tabulka 7 Genderové porovnání respondentů dle participace na vzdělávání.....	46
Tabulka 8 Hodnocení kvality života v dimenzi <i>Zdraví</i>	47
Tabulka 9 Hodnocení kvality života v dimenzi <i>Volný čas</i>	48
Tabulka 10 Hodnocení kvality života v dimenzi <i>Základní potřeby</i>	49
Tabulka 11 Hodnocení kvality života v dimenzi <i>Blízké vztahy</i>	50
Tabulka 12 Hodnocení kvality života v dimenzi <i>Abstraktní hodnoty</i>	51
Tabulka 13 Účast na vzdělávání dle dosaženého stupně vzdělání.....	52
Tabulka 14 Očekávané četnosti respondentů participujících na vzdělávání	53
Tabulka 15 Počet respondentů, kteří plánují budoucí participaci na vzdělávání.....	54
Tabulka 16 Očekávané četnosti respondentů plánujících budoucí participaci na vzdělávání.....	54
Tabulka 17 Výsledky celkového subjektivního vnímání kvality života.....	55
Tabulka 18 Výsledky subjektivního vnímání kvality života v oblasti zdraví.....	57
Tabulka 19 Výsledky subjektivního vnímání kvality života v oblasti volného času.....	59
Tabulka 20 Bariéry v účasti na vzdělávání	61
Tabulka 21 Psychické bariéry v účasti na vzdělávání	62
Tabulka 22 Očekávané četnosti – psychické bariéry.....	62
Tabulka 23 Finanční bariéry v účasti na vzdělávání.....	63
Tabulka 24 Očekávané četnosti – finanční bariéry.....	64
Tabulka 25 Nabídka vhodných kurzů	64
Tabulka 26 Očekávané četnosti – nabídka vhodných kurzů.....	65
Tabulka 27 Nedostatek informací.....	66
Tabulka 28 Očekávané četnosti – nedostatečné informace	67
Tabulka 29 Kvalita kurzů	67
Tabulka 30 Míra informovanosti o kurzech	68
Tabulka 31 Hodnocení kvality života v souvislosti s příjmem.....	69

SEZNAM PŘÍLOH

Dotazník kvality života

PŘÍLOHA P I: NÁZEV PŘÍLOHY

Dotazník kvality života

Vážená paní, vážený pane,
jmenuji se Bc. Ilona Veselá a jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Ráda bych Vás požádala o vyplnění krátkého dotazníku, který je součástí mé diplomové práce na téma "Význam vzdělávání pro kvalitu života seniorů". Dotazník je anonymní a informace, které mi poskytnete, jsou důvěrné a budou použity výhradně ke zpracování mé diplomové práce. Získaná data nebudou použita k jakýmkoli komerčním účelům. Velmi si vážím Vašeho času a ochoty a děkuji za vyplnění. V případě vašeho zájmu mě můžete kontaktovat na e-mailu ilona.vesela@seznam.cz, kde Vám ráda poskytnu bližší informace a následně výsledky výzkumu.

*Povinné pole

1. Jste muž/žena? *

Označte jen jednu elipsu.

- Muž
 Žena

2. Kolik vám je let? *

3. Bydlíte v *

Označte jen jednu elipsu.

- obci do 10 000 obyvatel
 městě nad 10 000 do 50 000 obyvatel
 městě nad 50 000 do 100 000 obyvatel
 velkoměstě nad 100 000 obyvatel

4. Ukončené vzdělání *

Označte jen jednu elipsu.

- základní
 střední bez maturity
 střední s maturitou
 vysokoškolské

5. Pracujete? *

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
 Ne

6. Jste soukromník? *

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
 Ne

7. Pokud nepracujete, uveďte jeden důvod

Označte jen jednu elipsu.

- V domácnosti
- Důchodce (nepracující)
- Jsem v invalidním důchodu
- Jsem t.č. nezaměstnaný/á hledající práci
- Jiné

8. Jak by jste v porovnání s ostatními rodinami (popř. s jednotlivci v případě, že žijete sám/sama) hodnotil/a svou finanční situaci a hmotné zabezpečení *

Označte jen jednu elipsu.

- výrazně podprůměrně
- mírně podprůměrně
- průměrně
- mírně nadprůměrně
- výrazně nadprůměrně

9. V této tabulce zaznamenejte prosím DŮLEŽITOST, kterou ve svém životě přisuzujete zde uvedeným oblastem *

Označte jen jednu elipsu na každém řádku.

	nezbytné	velmi důležité	středně důležité	málo důležité	bezvýznamné
být zdravý	☐	☐	☐	☐	☐
být fyzicky soběstačný	☐	☐	☐	☐	☐
cítit se psychicky dobře	☐	☐	☐	☐	☐
příjemné prostředí a bydlení	☐	☐	☐	☐	☐
dobře spát	☐	☐	☐	☐	☐
rodinné vztahy	☐	☐	☐	☐	☐
vztahy s ostatními lidmi	☐	☐	☐	☐	☐
mít a vychovávat děti	☐	☐	☐	☐	☐
postarat se o sebe	☐	☐	☐	☐	☐
milovat a být milován	☐	☐	☐	☐	☐
mít sexuální život	☐	☐	☐	☐	☐
odpočívat ve volném čase	☐	☐	☐	☐	☐
mít koníčky ve volném čase	☐	☐	☐	☐	☐
být v bezpečí	☐	☐	☐	☐	☐
práce	☐	☐	☐	☐	☐
spravedlnost	☐	☐	☐	☐	☐
svoboda	☐	☐	☐	☐	☐
krása a umění	☐	☐	☐	☐	☐
pravda	☐	☐	☐	☐	☐
peníze	☐	☐	☐	☐	☐
dobré jídlo	☐	☐	☐	☐	☐

10. **Posuďte, do jaké míry se cítíte v uvedených oblastech svého života SPOKOJEN/A. ***

Označte jen jednu elipsu na každém řádku.

	zcela spokojen/a	velmi spokojen/a	spíše nespokojen/a	nespokojen/a	velmi zklamán/a
být zdravý	☐	☐	☐	☐	☐
být fyzicky soběstačný	☐	☐	☐	☐	☐
cítit se psychicky dobře	☐	☐	☐	☐	☐
příjemné prostředí a bydlení	☐	☐	☐	☐	☐
dobře spát	☐	☐	☐	☐	☐
rodinné vztahy	☐	☐	☐	☐	☐
vztahy s ostatními lidmi	☐	☐	☐	☐	☐
mít a vychovávat děti	☐	☐	☐	☐	☐
postarat se o sebe	☐	☐	☐	☐	☐
milovat a být milován	☐	☐	☐	☐	☐
mít sexuální život	☐	☐	☐	☐	☐
odpočívat ve volném čase	☐	☐	☐	☐	☐
mít koníčky ve volném čase	☐	☐	☐	☐	☐
být v bezpečí	☐	☐	☐	☐	☐
práce	☐	☐	☐	☐	☐
spravedlnost	☐	☐	☐	☐	☐
svoboda	☐	☐	☐	☐	☐
krása a umění	☐	☐	☐	☐	☐
pravda	☐	☐	☐	☐	☐
peníze	☐	☐	☐	☐	☐
dobré jídlo	☐	☐	☐	☐	☐

**Zúčastnil/a jste se v posledních 12 měsících nějakého níže
uvedeného kurzu?**

11. **Kurz týkající se náplně práce ***

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
 Ne

12. **Jazykový kurz ***

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
 Ne

13. **Kurz práce na počítači ***

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
 Ne

14. **Kurz pro osobní rozvoj ***

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
 Ne

15. **Kurz pro trávení volného času ***

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
 Ne

16. **Jiná vzdělávací aktivity ***

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
 Ne

17. **Plánujete v příštích 12 měsících navštívit některý z výše uvedených kurzů?**

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
 Ne

18. **Jaký je váš názor na další vzdělávání ve vašem životě?**

Označte jen jednu elipsu na každém řádku.

	Souhlasím	Spíše souhlasím	Nevím	Spíše nesouhlasím	Nesouhlasím
Účast ve vzdělávacích kurzech nebo školeních pro mě nemá smysl	☐	☐	☐	☐	☐
Nemám momentálně dostatek finančních prostředků	☐	☐	☐	☐	☐
Mám obavy, že bych to nezvládl/a	☐	☐	☐	☐	☐
Mám hodně koníčků, takže na další vzdělávací akce nemám čas	☐	☐	☐	☐	☐
Myslím, že na další vzdělávání nemám dostatečné vzdělání	☐	☐	☐	☐	☐
Pracovně jsem příliš zaneprázdněn/a	☐	☐	☐	☐	☐
Neexistuje dostatek informací o vhodných vzdělávacích kurzech	☐	☐	☐	☐	☐
Není dost vhodných kurzů samotných	☐	☐	☐	☐	☐
Nemohu se účastnit ze zdravotních důvodů	☐	☐	☐	☐	☐
Kvalita kurzů bývá poměrně nízká	☐	☐	☐	☐	☐
Na další vzdělávání nemám čas kvůli starosti o děti nebo rodinu	☐	☐	☐	☐	☐